

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra pedagogiky

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Prevence a řešení záškoláctví na konkrétní základní škole
Prevention and dealing with truancy at particular primary school

Anna Dunová

Vedoucí práce: PhDr. Magdalena Richterová, Ph.D.
Studijní program: Specializace v pedagogice
Studijní obor: Český jazyk se zaměřením na vzdělávání – Pedagogika,
kombinovaná forma studia

Odevzdáním této bakalářské práce na téma Prevence a řešení záškoláctví na konkrétní základní škole potvrzuji, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Plzeň, 11. července 2024

Touto cestou bych chtěla poděkovat své vedoucí bakalářské práce paní PhDr. Magdaleně Richterové, Ph.D. za pomoc, cenné rady a čas, který mi při psaní této bakalářské práce věnovala.

ABSTRAKT

Tato bakalářská práce se věnuje kvalitativní studii ve formě případové studie zaměřené na prevenci a řešení záškoláctví na konkrétní základní škole. Cílem práce je analyzovat záškoláctví na konkrétní základní škole v rámci případové studie a zjistit, jak se zde s tímto problémem pracuje a zda je tato práce efektivní. Obsahuje teoretické informace o rizikovém chování, jeho vzniku v dospívání, prevenci rizikového chování, legislativní úpravě rizikového chování a záškoláctví, dále o záškoláctví, jeho příčinách a prevenci. Praktická část vymezuje výzkumný soubor, cíl i otázky. Obsahuje kvalitativní šetření na konkrétní základní škole realizované metodami rozhovorů, dotazníku, konkrétní případové studie a analýzy minimálního preventivního programu školy. V závěru šetření jsou zodpovězeny výzkumné otázky.

KLÍČOVÁ SLOVA

základní škola

žák

rizikové chování

záškoláctví

preventivní program

ABSTRACT

This bachelor's thesis focuses on qualitative study in the form of case study, which focuses on prevention and dealing with truancy at specific primary school. The key of this research is to analyze truancy at specific primary school within case study and find out how they deal with this problem and if the work is effective. This work contains theoretical information about risky behavior, the emergence of this risky behavior in adolescence, prevention of risky behavior, legislative adjustment of risky behavior and truancy, than about truancy itself, its causes and prevention. Practical part defines the research set, key and questions. Practical part contains qualitative investigation at specific primary school implemented by methods of interviews, questionnaire, specific case study and analysis of minimal preventive program of school. At the conclusion of this investigation, there are answered the research questions.

KEYWORDS

primary school

student

risky behavior

truancy

preventive program

Obsah

1	Úvod	7
2	Rizikové chování	8
2.1	Rizikové chování v dospívání.....	9
2.1.1	Studie prof. Jeffersona	10
3	Prevence rizikového chování a tvorba preventivních programů	13
3.1	Organizace prevence ve školství	15
3.2	Práva a povinnosti žáků a zákonných zástupců.....	21
4	Záškoláctví	22
4.1	Příčiny záškoláctví.....	24
4.1.1	Vliv rodiny.....	24
4.1.2	Vliv osobnosti jedince	26
4.1.3	Vliv školy	26
4.1.4	Vliv vrstevníků	28
4.1.5	Vliv etnické příslušnosti – Romové	28
5	Prevence a řešení záškoláctví	31
5.1	Primární prevence ze strany školy.....	31
5.2	Postupy školy v řešení záškoláctví	34
5.2.1	Individuální výchovný program	35
5.3	Spolupráce školy a dalších institucí.....	36
5.4	Sankce.....	39
5.5	Nespecifická prevence – volný čas.....	39
6	Případová studie na konkrétní základní škole	42

6.1	Výzkumný soubor, cíl a otázka	43
6.2	Metody šetření	44
6.2.1	Rozhovor se školním metodikem prevence.....	44
6.2.2	Rozhovor s výchovným poradcem	50
6.2.3	Analýza rozhovorů	53
6.2.4	Metoda dotazníkového šetření.....	55
6.2.5	Případová studie	59
6.2.6	Analýza minimálního preventivního programu.....	61
6.3	Analýza získaných dat	63
	Závěr.....	66
	Seznam použitých informačních zdrojů	68
	Internetové zdroje	69
	Legislativní zdroje	70

1 Úvod

Ve své bakalářské práci se zabývám záškoláctvím, jedním z nejčastějších současných druhů rizikového chování na základních a středních školách, jehož řešení mnohdy zahrnuje i řešení přidružených problémů a bývá velmi náročné.

Tato práce má dvě části: teoretickou a praktickou. Praktická část má charakter kvalitativní studie v designu případové studie, jejíž šetření bude probíhat na konkrétní základní škole v Plzeňském kraji.

V teoretické části se budu snažit obecně popsat charakteristické rysy rizikového chování, zejména toho, které vzniká v dospívání. Dále popíšu prevenci rizikového chování, tvorbu preventivních programů i legislativní zakotvení prevence v českých zákonech. Budu se také zabývat právy a povinnostmi žáků i jejich zákonných zástupců. V teoretické části bych také ráda upřesnila pojem záškoláctví, důvody, kvůli kterým vzniká, ale i možnosti prevence a řešení. Dále bych se v této části práce chtěla věnovat mimoškolním institucím, které jsou v prevenci a řešení záškoláctví školám „k ruce“, pomáhají jim a vyvozují důsledky tam, kde škola nemá pravomoci.

Praktická část pak analyzuje výskyt záškoláctví na konkrétní základní škole, jeho prevenci a řešení. Pro toto šetření bude použita metoda rozhovoru, dotazníkové šetření, analýza školních dokumentů pro prevenci i konkrétní případová studie.

Záškoláctví je jevem, o kterém se ve společnosti málo mluví, nicméně má velký vliv na další vzdělání dětí, a tedy i na jejich budoucí život. Je potřeba ho zachycovat včas, řešit správnými a přiměřenými postupy, které žáka ideálně v co nejkratší době s nejmenšími důsledky vrátí zpět do vzdělávacího procesu. K záškoláctví ale často patří řada jiných problémů, které by se škola měla snažit také vyřešit, a proto se záškoláctví musí řešit i v širších souvislostech, jeho prevence je tedy často velmi náročná, i to se budu snažit ve své práci popsat.

V závěru bych chtěla dojít ke shrnutí stavu prevence a řešení záškoláctví na konkrétní škole, ze které vychází má případová studie.

2 Rizikové chování

Na začátek této práce je potřeba si záškoláctví zařadit do konkrétní problematiky, která je ve vzdělávání velmi důležitá a bohužel také velmi častá. Jedná se o rizikové chování, které v jisté míře potkává každou základní školu. Rizikovým chováním se rozumí takové chování, které prokazatelně způsobuje nárůst zdravotních, sociálních, výchovných a dalších rizik pro jedince nebo společnost. (Miovský a Zapletalová, 2006) Pojmem rizikové chování nahrazujeme v pedagogice pojem sociálně-patologické jevy.

Vzorci rizikového chování pak považujeme za soubor fenoménů, které je možné vědecky zkoumat a následně ovlivňovat preventivními a léčebnými intervencemi. Nejčastěji se za rizikové chování považuje šikana a násilí ve školách včetně extrémně agresivního jednání, dále záškoláctví, užívání návykových látek, nelátkové závislosti (gambling, nezvládnuté používání PC, apod.), užívání anabolik a steroidů, ostatní kriminální jednání, sexuální rizikové chování, vandalismus, xenofobii, rasismus, intoleranci a antisemitismus, komerční zneužívání dětí, týrání a zneužívání dětí, atd. Členění těchto oblastí však není tak jednoduché, protože koncept rizikového chování se neustále vyvíjí a některé oblasti do něj nejde přímo zařadit, existují proto i další samostatné kategorie různých typů chování způsobujících výchovné, sociální, trestněprávní či zdravotní následky. Je důležité si tuto homogenitu rizikového chování uvědomovat. (Miovský a spol., 2015)

Historickým vývojem došlo ke kategorizaci forem rizikového chování, které jsou nejčastější, způsobují problémy v již zmíněných oblastech života a zároveň mívají různé příčiny, mají různé projevy a souvisejí s mnoha složitějšími fenomény. V nejužším pojetí tedy dle doporučení MŠMT rizikové chování řadíme do sedmi kategorií:

- a) *agrese, šikana, kyberšikana a další rizikové formy komunikace prostřednictvím multimedii, násilí, vandalismus, intolerance, antisemitismus, extremismus, rasismus a xenofobie, homofobie*
- b) *záškoláctví,*
- c) *závislostní chování, užívání všech návykových látek, netolismus, gambling*
- d) *rizikové sporty a rizikové chování v dopravě, prevence úrazů*
- e) *spektrum poruch příjmu potravy,*
- f) *negativní působení sekt,*

g) *sexuální rizikové chování*,¹

2.1 Rizikové chování v dospívání

Dospívání (adolescence) je vývojové období mezi 10. a 19. rokem života. V tomto období dochází k významným biologickým, psychickým a společenským vývojovým změnám, jedinec zde pohlavně dospívá. V psychické oblasti primárně hledá svou identitu a osamostatňuje se od rodiny. V první fázi adolescence – v pubertě – zase dochází převážně k biologickým změnám, tato fáze vrcholí dosažením pohlavní zralosti. Mezi těmito obdobími probíhá psychosociální vývoj. Adolescence se nejčastěji dělí na časnou (10-13 let), střední (14-16 let) a pozdní (17-19 let). (Kabíček, 2014)

V průběhu historie lidstva bylo dospívání vždy považováno za období velké životní změny. V současné době však zaznamenáváme jisté změny v tomto procesu vývoje, člověk nyní dozrává časněji než před 100 lety, zároveň se ale vstup do světa dospělých prodlužuje. Moderní doba představuje složitou a dlouhou přípravu na povolání, oddaluje se věk založení rodiny atd. Toto vše prodlužuje psychosociální dozrávání. Prožívání tohoto období je velmi různé, západní společnost přináší mnoho změn v oblasti ekonomického rozvoje, zlepšení stravy a zdravotní péče, vlivem demokracie je možnost svobodnějšího rozhodování. Toto vše může mít pozitivní, ale i negativní vliv na dospívání.

Největší problém dnešní doby představují návykové látky a jejich užívání, které se nejvýrazněji začalo projevovat v 50. letech minulého století s příchodem hippies. Další problémy vznikají z nadměrného užívání informačních technologií, které vede u mladistvých k agresi – k sobě samým i ostatním. Ohrožení představují i úrazy, dopravní nehody, nedostatek pohybu nebo špatné stravování vedoucí k poruchám příjmu potravy.

Nárůstu rizikového chování v dospívání si vědci začali všimnout již v 50. letech a od té doby se toto chování aktivně zkoumá, z tohoto zkoumání vyplynuly určité zákonitosti tohoto společenského jevu, který se nazývá syndrom rizikového chování v dospívání (SRCH-D).

¹Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování, (dokument MŠMT č.j.: 21291/2010-28). Online. In: MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY. Dostupné z: <https://msmt.gov.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicke-dokumenty-doporuceni-a-pokyny>. [cit. 2024-07-08].

Od druhé poloviny 20. století řešíme především změny ve společnosti ve třech oblastech: oslabení rodiny (mizí širší rodina, převažuje „nukleární“ rodina, stoupá počet rodin s jedním rodičem, svobodné matky apod.), urbanizace (budování neosobních sídlišť, rozvoj cestování a telekomunikace) a změny ve světě práce (vyšší požadavky v přípravě na povolání apod.). V devadesátých letech společnost došla ke zjištění, že nejrizikovější oblastí v životě člověka je právě dospívání. Sloganem Světové zdravotnické organizace (WHO) se tak stalo: „klíčem ke zdraví dospívajících je jejich chování“.

Sklon experimentovat s rizikem je během dospívání odedávna vlastním, za normální se ale dá považovat jen pokud má pouze přechodný charakter a jedince neohrožuje, nepředstavuje problémové chování. V posledních desetiletích však trend nebezpečného problémového chování stoupá, toto chování má dokonce největší podíl na úmrtnosti ve věku 15-19 let.

2.1.1 Studie prof. Jeffersona

Touto problematikou se psycholog a profesor Jefferson zabýval již od 70. let a v této oblasti spolupracoval i s WHO. Provedl rozsáhlý výzkum chování mladých lidí (14-22 let) v USA ve vztahu k psychosociálnímu vývoji v adolescenci. Poukazuje zde především na několik druhů rizikového chování, které je zároveň chováním problémovým: zneužívání návykových látek, poruchy chování a delikvence a sexuální rizikové chování (předčasný sex). Statistickými analýzami prokázal, že tyto problémy často existují současně a mají stejné příčiny – stejné rizikové i ochranné faktory. Postupně se vžilo označení syndrom rizikového chování v dospívání – SRCH-D (risk-behavior syndrom – RBS, problem behavior syndrom – PBS) – soubor příznaků, které vznikají na stejném podkladě.

Jefferson zjistil, že SRCH-D zastává určitou funkci satisfakce v psychosociálním vývoji adolescenta – pomáhá mu řešit jeho momentální nesnáze, nahrazuje mu něco, co postrádá. Přesto, že je toto chování do jisté míry legitimní, nese s sebou různá rizika, proto je důležité hledat zdravé alternativy, které by plnily stejnou funkci jako toto rizikové chování – posilovaly sebevědomí, snižovaly úzkost, umožňovaly zdravé vztahy s vrstevníky apod.

Projevy rizikového chování u dospívajících lze rozdělit do tří okruhů: zneužívání (abúzus) návykových látek, projevy v psychosociální oblasti (agresivita, delikvence, sebepoškození, záškoláctví a školní selhávání apod.) a projevy v reprodukční oblasti

(především předčasný sex). Tyto projevy se nejčastěji ukazují zevními změnami – zhoršení prospěchu, změna zájmů, noví přátelé atd. Může sem ale patřit i chování primárně ohrožující zdraví jako špatné stravovací návyky, málo pohybu a nadměrná vazba na informační technologie.

Pro vznik SRCH-D existují mnohé ochranné (protektivní) a rizikové faktory (spouštěče) různého druhu. Jsou většinou obecně dobře známy, ale dosud se s nimi moc nepracuje a nepoužívají se ani při prevenci. Tyto faktory dělíme do oblastí na individuální, rodinné a společenské. Mezi individuální rizikové faktory patří například zanedbávání a zneužití dítěte v předchozím dětství, poruchy chování, genetika, chronická nemoc nebo handicap, špatný školní prospěch, odchod ze školy pro neúspěch nebo přátelé s problémovým chováním. Mezi ochranné individuální faktory vyrovnávání se s předchozí traumatickou zkušeností, vysoká inteligence, sebeúcta a sebedůvěra nebo pocit, že dospívající někam patří (rodina, škola atd.). Rodinné rizikové faktory jsou například ztráta v rodině, dlouhodobý konflikt, rodiče chronicky nemocní (včetně závislých) atd., mezi ochranné rodinné faktory řadíme dobré vztahy, otevřenou komunikaci nebo například neautoritativní podpora a přijímání jeho identity. Společenské rizikové faktory pak jsou chudoba ve společnosti, nezaměstnanost nebo třeba negativní vzory, ty ochranné pak můžeme pozorovat skrze kvalitní školy, pozitivní vzory nebo i přísné zákony o zbraních a drogách.

Celosvětově existuje mnoho často velmi nákladných preventivních programů, které však vycházejí ze zjednodušených předpokladů o vývoji dospívajících, proto jsou často málo účinné. Zabývají se často pouze ohraničeným problémem (nikotinismus, drogy, nechráněný sex atd.), koncepce rizikového chování a SRCH-D ale ukazují, že rizikového chování je často souhrnem určitých faktorů u konkrétního adolescenta – je tedy potřeba, aby v centru pozornosti byl právě konkrétní jedinec, jeho problémy i vývojové potřeby a současně i zaměření na širší škálu příčin.

Prof. Jefferson mimo jiné také říká, že za rizikové chování bychom neměli obviňovat pouze samotného jedince, neboť by to znamenalo obviňovat oběť. Riziko vzniku problémového chování totiž pramení ze širších sociálních souvislostí a redukce vyžaduje i změny ve společnosti samotné. Další riziko pramení také ze zábavního průmyslu a vlivu médií, existují tisíce vědeckých studií, které prokazují souvislost s násilím v médiích a

následným násilím mezi dospívajícími. V prevenci by dále mohli pomoci i samotní pediatři, kteří by mohli provádět psychosociální screening SRCH-D, kterým by mohli včas zachytit jeho následné projevy. Zdraví totiž dle WHO neznámá pouze nepřítomnost nemoci, ale celkovou bio-psycho-sociálně-spirituální pohodu.

V neposlední řadě je důležitá prevence v každodenním životě – vyhledávat a posilovat ochranné faktory a odstraňovat či omezovat ty rizikové. Je v první řadě potřeba se snažit, aby si dospívající z dětství nepřinášel zranění či handicap nebo se s nimi alespoň včas vyrovnal. Dospíváním si každý musí samozřejmě projít sám, ale je potřeba, aby ho při tom někdo doprovázel a pomáhal mu se správně rozhodovat, naslouchal mu, radil, přijímal jeho identitu, vytyčoval hranice, ale i nechával prostor pro vlastní rozhodnutí (nejlépe rodiče). Dospívajícímu je potřeba určovat limity, ale rozhodně jinak než formou zákazů a příkazů – účinná bývá represe zákonná (zákony o drogách, zbraních apod.).

3 Prevence rizikového chování a tvorba preventivních programů

Slovo prevence je původem z latiny a označuje opatření, která byla učiněna předem, včasnou obranu nebo ochranu. Od 50. let je rozdělena na prevenci primární a sekundární a je plně v působnosti Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. Je to soubor intervencí, které vedou k zamezení či snížení výskytu a šíření rizikového chování. Za původce prevence rizikového chování se považuje prevence užívání návykových látek, která se stala hybatelem ve vývoji prevence jako celku. (Miovský a spol., 2015)

Je obecně známo, že je lepší špatným věcem předcházet, než je posléze řešit. Toto platí jak v běžném životě, tak ve školním prostředí. Základním cílem prevence ve školách není pouze předcházet rizikovému chování, ale i vychovávat ke zdravému životnímu stylu, zdravému sebevědomí a rozvoji sociálních kompetencí a dovedností. Preventivními aktivitami se také snažíme děti učit, jak řešit a zvládat konflikty a zátěžové situace.

Ve školství máme čtyři formy prevence dle způsobu provedení a cílové kategorie: nespecifická prevence, všeobecná specifická primární prevence, selektivní prevence a indikovaná prevence, přičemž každá má svůj jasný cíl.

Nespecifická prevence je souhrn všech volnočasových aktivit, dle národní strategie primární prevence RPCH 2018-2027 jsou to *veškeré aktivity, které nemají přímou souvislost s konkrétním typem rizikového chování, ale napomáhají snižovat rizika podporou zdravého životního stylu a osvojování pozitivního sociálního chování prostřednictvím smysluplného využívání a organizace volného času, například zájmové, sportovní a volnočasové aktivity a jiné programy, které vedou k dodržování určitých společenských pravidel, zdravého rozvoje osobnosti, k odpovědnosti za sebe a své jednání.*² Tento typ prevence je významný v souladu s aplikací různých specifických preventivních programů.

Všeobecná specifická primární prevence se zaměřuje na všechny žáky, kteří navštěvují školské zařízení a zaměřuje se na aktivity, které mají předcházet či zamezovat výskytu

² STRATEGIE A KONCEPCE MŠMT: Národní strategie primární prevence rizikového chování dětí a mládeže na období 2019 – 2027. Online. In: MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY. 2019. Dostupné z: <https://msmt.gov.cz/vzdelavani/socialni-programy/strategie-a-koncepce-ap-msmt>. [cit. 2024-07-08].

jednotlivých projevů rizikového chování. Je zaměřená na všechny žáky bez znalosti projevů rizikového chování ve skupině. *Cílem je např. zamezit nebo oddálit užívání návykových látek, či zamezení nebo oddálení výskytu dalších forem rizikového chování. Jedná se o tematické programy se zpracovanou metodikou.*³

Selektivní primární prevence se zaměřuje na skupiny osob, u kterých jsou ve zvýšené míře přítomny rizikové faktory pro vznik a vývoj různých forem rizikového chování, jsou tedy více ohrožené (např. zvýšeně vystavené působení rizikových faktorů) než jiné skupiny populace. Rizikové skupiny lze identifikovat na základě biologických, psychologických, sociálních nebo environmentálních rizikových faktorů souvisejících s rizikovým chováním, a dále podle věku, pohlaví, rodinné historie, místa bydliště nebo úrovně sociálního znevýhodnění. ... Není posuzována aktuální situace jednotlivce, hodnotí se pouze na základě jejich příslušnosti k popisované skupině.⁴

Indikovaná prevence se pak zaměřuje pouze na jednotlivce nebo menší skupiny dětí a mladistvých, kde se už rizikové chování projevilo. *Podstatou indikované prevence je, že jedinec byl do vybrané skupiny indikován – tedy vybrán dle posouzení své individuální situace (diagnostikou, screeningem, dotazníky apod.).*⁵

Ráda bych ještě zdůraznila praktiky, které se často v prevenci rizikového chování považují za velmi neúčinné, a proto by se praktikovat vůbec neměli. Problém s rizikovým chováním má často někde svůj pramen, ať už v rodině, v kolektivu nebo ve vlastních genetických předpokladech a jedinec, který se do těchto problémů dostal, potřebuje primárně vědět, že má ve škole (rodině, vrstevnících) náležitou podporu a nabídku pomoci s řešením a eliminací těchto problémů.

Co se tedy osvědčilo jako neúčinná prevence zahrnuje:

a) zastrasování a triviální přístup („prostě řekni ne“), citové apely, prosté předávání informací, samostatně realizované jednorázové akce, potlačování diskuse,

³STRATEGIE A KONCEPCE MŠMT: Národní strategie primární prevence rizikového chování dětí a mládeže na období 2019 – 2027. Online. In: MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY. 2019. Dostupné z: <https://msmt.gov.cz/vzdelavani/socialni-programy/strategie-a-koncepce-ap-msmt>. [cit. 2024-07-08].

⁴ Tamtéž.

⁵ Tamtéž.

stigmatizování a znevažování osobních postojů dítěte, přednášky, sledování filmů, besedy s bývalými uživateli na ZŠ, nezapojení žáků do aktivit a nerespektování jejich názorů, politika nulové tolerance na škole a testování žáků, které má být náhradou za kontinuální prevenci;

b) hromadné kulturní a sportovní aktivity nebo návštěvy historických a kulturních památek s pasivní účastí, které by mely být pouhým doplňkem, měla by vždy navazovat diskuse v malých skupinách. (Ciklová, 2006)

3.1 Organizace prevence ve školství

V České republice mluvíme o systémovém řízení prevence, protože se na ní podílí mnoho subjektů a každý má své jasně vymezené kompetence (MŠMT, KÚ, PPP, ŠMP). Hlavním koordinátorem primární prevence rizikového chování u dětí a mládeže je u nás MŠMT. Tuto koordinaci zabezpečuje pomocí krajských úřadů, které mají své krajské školské koordinátory prevence, dále pak skrze metodiky prevence v pedagogicko-psychologických poradnách a v jednotlivých školách prostřednictvím školních metodiků prevence.

System organizace a řízení primární prevence rizikového chování u žáků vypadá podle metodického doporučení asi takto:

a) MŠMT

Dle předem schválených vládních dokumentů ohledně primární prevence rizikového chování zpracovává koncepční materiál tohoto resortu na dané období – např. akční plán a metodiku. Dále tvoří podmínky pro realizaci národního systému pro prevenci v metodické a legislativní rovině. Vyčleňuje i finanční prostředky resortu pro specifickou primární prevenci, podílí se na procesu certifikace a podporuje zejména tyto certifikované programy. Tvoří také webový komunikační a informační systém, který je MŠMT garantován. Rozvíjí meziresortní spolupráci pro primární prevenci, řídí poradní orgány, ale spolupracuje i s nadresortními orgány. Spolupracuje s odbornou veřejností (neziskový sektor, pedagogické fakulty, jiné odborné fakulty VŠ, pedagogicko-psychologické poradny). Dále také kontroluje resortní činnost, spolupracuje s přímo řízenými organizacemi (např. Výzkumný ústav pedagogický, Národní institut pro další vzdělávání),

v kontrolní oblasti pak využívá služeb České školní inspekce. V metodice koordinuje krajské školské koordinátory prevence a rozvíjí mezikrajevou spolupráci.

b) **Krajský úřad** (krajské úřady i Magistrát hl. m. Prahy)

Krajský úřad má z pověření MŠMT na starost koordinaci jednotlivých institucí systému prevence, zajišťuje pak naplnění cílů obsažených v dokumentech pro prevenci od MŠMT. Má také v povinnostech pověřovat vhodného pracovníka na pozici „krajského školního koordinátora prevence“. Dále se krajské úřady mají zasloužit o vytváření podmínek pro realizaci Preventivních programů ve školách svého regionu a kontrolovat jejich řádné plnění. Krajské úřady by se také měly zasloužit o další vzdělávání pedagogických a jiných pracovníků v oblasti prevence, dále zahrnuje do dlouhodobých záměrů vzdělávání zejména témata týkající se specifické i nespecifické prevence. Je také zřizovatelem pedagogicko-psychologických poraden a vyčleňuje finanční prostředky určené přímo pro specifickou prevenci na školách, pak také sbírá data o specifické prevenci návykových látek.

c) **Krajský školský koordinátor prevence**

Třetím pilířem v této hierarchii řízení preventivní práce na školách je krajský školský koordinátor prevence, který spolupracuje především s krajským protidrogovým koordinátorem, koordinátorem romské problematiky, manažerem prevence kriminality, pracovníky OSPOD a odboru zdravotnictví KÚ. Spolu s těmito všemi odborníky pak vytváří a aktualizuje krajské koncepce prevence nebo krajské strategie na příslušné období – jedná tak v souladu se zákonem 1§ 35 odst. 2 písm. j) zákona č. 129/2000 Sb., o krajích (krajské zřízení) a § 116 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). Dále vytváří podmínky pro realizaci těchto Preventivních programů v oblasti prevence, na úrovni metodiky spolupracuje s metodiky prevence v pedagogicko-psychologických poradnách. Je také pověřen shromažďováním informací o realizaci Preventivních programů a dalších preventivních opatření ve školách na území kraje. V neposlední řadě kontroluje a vyhodnocuje funkci a naplňování těchto Preventivních programů, na základě této práce pak navrhuje jejich inovace. Je tedy také členem Výboru krajských školních koordinátorů.

d) **Metodik prevence v pedagogicko-psychologické poradně**

Dalším neméně důležitým článkem v tomto systému je metodik prevence v pedagogicko-psychologické poradně. Zajišťuje tedy zejména specifickou prevenci v PPP, ale také realizaci preventivních opatření v na území vymezeném působností daného krajského úřadu. V rámci svých kompetencí koordinuje a metodicky podporuje školní metodiky prevence – organizuje pro ně pracovní porady nebo semináře a poskytuje individuální konzultace. Zde už se dostáváme ke konkrétní pomoci ve školách, kdy metodik prevence z PPP na žádost školy pomáhá ve spolupráci se školním metodikem prevence a dalšími pedagogy řešit aktuální problémy výskytu rizikového chování, v rámci tohoto udržuje kontakt se všemi institucemi, které se v prevenci angažují. Metodik prevence z PPP je také nutným konzultantem pro krajského školského koordinátora prevence při hodnocení a vypracovávání výročních zpráv v koncepci preventivní práce. Metodik prevence v PPP je povinen se ve své oblasti neustále vzdělávat a doplňovat a aktualizovat si znalosti. Jeho minimální rozsah práce je 0,5 úvazku, doporučený je však plný úvazek.

e) **Ředitel školy a školského zařízení**

Ředitelé škol jsou v tomto systému velmi důležitými členy, protože jsou schopni svými rozhodnutími reálně předcházet vzniku rizikového chování, a to hned na několika úrovních. Zabezpečují poskytování poradenských služeb ve škole se zaměřením na primární prevenci rizikového chování. Dále koordinují tvorbu, kontrolu a realizaci Preventivního programu a začleňují Školní preventivní program do osnov a učebních plánů. Ředitel školy by měl také do školního řádu nějakým způsobem zapracovat řešení aktuálních problémů souvisejících s rizikovým chováním. Velmi důležitým úkolem je také povinnosti jmenovat školního metodika prevence, což má být pedagogický pracovník s odbornými předpoklady k této funkci, kvalifikací, popřípadě mu ředitel zajistí podmínky ke studiu nezbytnému k výkonu této funkce. Poté mu zajišťuje další vzdělávání k aktualizaci již nabytých poznatků k této funkci. Dále také realizuje spolupráci školního metodika, výchovného poradce, školního psychologa nebo speciálního pedagoga, třídních učitelů a dalších pedagogických pracovníků při realizaci Preventivních programů. Zajišťuje také spolupráci školy, metodika prevence v PPP a krajského koordinátora prevence. Podporuje mimo jiné i aktivity zaměřené na rozvoj zdravého životního stylu. V

neposlední řadě také vyhodnocuje Preventivní programy a do školního řádu pak zařazuje kontrolní a sankční opatření v oblasti rizikového chování.

f) **Školní metodik prevence**

Zde už se dostáváme v podstatě k přímé práci s žáky a s reálnými problémy s rizikovým chováním. Práce školního metodika prevence funguje na několika úrovních činností, zejména jsou to metodické a koordinační činnosti, informační činnosti a poradenské činnosti. Pokusím se z každého segmentu vybrat ty nejdůležitější.

Na metodické a koordinační úrovni se věnuje hlavně tvorbě a kontrole realizace preventivního programu školy. Realizují se aktivity k prevenci, pokud možno všech odvětví rizikového chování. Metodicky pak samozřejmě vede všechny účastníky pedagogického sboru. Metodik prevence také realizuje aktivity, které do vzdělání zapojují multikulturní chápání a snaží se o integraci cizinců. Zařizuje i spolupráci s výše postavenými orgány v této hierarchii prevence rizikového chování. V případě, že se na škole akutně vyskytují konkrétní patologické jevy, koordinuje spolupráci s odbornými pracovišti. Shromažďuje a vyhodnocuje data na své úrovni práce s preventivními programy. Vede si také písemné záznamy o své práci.

Na informační úrovni se věnuje hlavně předávání odborných informací o problematice rizikového chování, předává nabídku programů a projektů o formách specifické primární prevence ostatním pedagogickým pracovníkům. Mimo jiné také vyhodnocuje výsledky preventivní práce a neustále se v této problematice zároveň vzdělává, vede si i databázi spolupracovníků (SVP, PČR, orgány sociální péče apod.).

Jeho nejdůležitější prací je však poradenská činnost, při které řeší konkrétní situace s konkrétními žáky a jejich zákonnými zástupci, zajišťuje jim adekvátní péči. V rámci poradenské činnosti také spolupracuje s třídními učiteli na detekci varovných signálů a vyhodnocuje rizikové faktory. Dále také připravuje podmínky pro opětovnou integraci žáků s poruchami chování.

g) **Třídní učitel**

Posledním velmi důležitým článkem v této hierarchii je třídní učitel, který úzce spolupracuje právě se školním metodikem prevence a diagnostikuje třídní atmosféru a vztahy, protože do ní vidí nejvíce. V rámci toho vytváří vnitřní pravidla třídy, která jsou zároveň v souladu se školním řádem a dbá na jejich dodržování – vytváří tak bezpečné a pozitivní klima ve třídě. V rámci této práce se třídním klimatem také komunikuje s ostatními pedagogickými pracovníky a zajišťuje komunikaci školy se zákonnými zástupci. Zároveň si v kontextu své role v prevenci rizikového chování udržuje přehled o osobnostních zvláštěnostech žáků a jejich rodinném zázemí.

Prevence má i legislativní oporu, o níž se školy musí primárně zajímat. Fungování prevence rizikového chování zajišťuje školský zákon a vyhláška o poskytování poradenských služeb ve školách a školských zařízeních.

§ 29. Školy a školská zařízení jsou při vzdělávání a s ním přímo souvisejících činnostech a při poskytování školských služeb povinny přihlížet k základním fyziologickým potřebám dětí, žáků a studentů a vytvářet podmínky pro jejich zdravý vývoj a pro předcházení vzniku sociálně patologických jevů.⁶

Na něj navazuje vyhláška 72/2005 Sb. o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních. Ta mimo jiné stanovuje, že účelem poradenských služeb je vytváření podmínek pro všestranně prospěšný vývoj a rozvoj osobnosti dítěte před zahájením vzdělávání i během něj a zajišťuje prevenci a řešení vzdělávacích a výukových obtíží, prevenci různých forem rizikového chování a dalších problémů souvisejících se vzděláváním, dále s motivací k překonávání problémových situací.

Konkrétní služby školy pak specifikuje § 7 této vyhlášky, kde se stanovuje, že ředitel školy je povinen zajistit poradenské služby prostřednictvím výchovného poradce a školního metodika prevence, může využít i služby školního psychologa či speciálního pedagoga. Tyto poradenské služby mají být primárně zaměřeny na prevenci školní neúspěšnosti,

⁶ Zákon č. 561/2004 Sb.: Zákon o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). Online. In: ZÁKONY PRO LIDI. 2004. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-561>. [cit. 2024-07-08].

rizikového chování, vyhodnocování účinnosti těchto preventivních opatření, ale i na kariérní poradenství, vzdělávání žáků se speciálními potřebami nebo vzdělávání a sociální začleňování žáků z odlišného kulturního prostředí.

Dále existují metodická doporučení od MŠMT, která prezentují doporučené postupy pro prevenci a tvorbu preventivních programů, tato doporučení ale nejsou závaznými nařízeními.

Ve školském zákoně v § 39 je také ukotveno, co vše musí obsahovat školní řád a vnitřní řád školy, což jsou pro školu velmi důležité dokumenty, které také stanovují práva a povinnosti žáků, pedagogů i zákonných zástupců ve školách, pravidla pro bezpečnost a předcházení sociálně patologických jevů, diskriminace, nepřátelství nebo násilí, provoz a vnitřní řád školy a podmínky pro zacházení s majetkem školy.

Školní řád nesmí zapomínat ani na podmínky pro omlouvání žáků, které také stanoví školský zákon v § 50, který mimo jiné říká, že nepřítomnost žáka se musí omlouvat do tří kalendářních dnů od počátku nepřítomnosti, podmínky pro uvolňování a omlouvání se ale stanovují ve školním řádu. Velmi důležité je také vymezení přesně dobu zahájení a ukončení vyučování, přestávek a dopoledních pauz, čímž se přesně vymezení od kdy do kdy má škola za žáka zodpovědnost. Přesnou úpravu najdeme v pozdějších vyhláškách.

Škola je také v rámci prevence povinna nad dětmi vykonávat neustálý dohled, a to jak během vyučovacích hodin, tak během přestávek.

Do poradenského systému se řadí další školní poradenská pracoviště, která školám při řešení výchovných či vzdělávacích potíží pomáhají. Patří sem pedagogicko-psychologická poradna a speciálně-pedagogické centrum. Poradna má za úkol dle vyhlášky č. 72/2005 Sb. o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních zajišťovat prevenci společně se školním metodikem prevence, realizovat preventivní opatření a koordinovat školní metodiky prevence. Dalším poradenským pracovištěm pro školy může být středisko výchovné péče, které dle školského zákona poskytuje preventivně výchovnou péči, čímž předchází vzniku negativních projevů chování nebo narušení vývoje dítěte, zmírňuje příčiny a důsledky rizikového chování a poskytuje pomoc zákonným zástupcům a pedagogickým pracovištím.

Každá škola by měla mít své dokumenty k prevenci, což rovněž stanovuje zákon. Těmito dokumenty by měly být školní preventivní strategie, což je dlouhodobý program na 3-5 let, dále minimální preventivní program, ten se zpracovává na jeden školní rok dle aktuálních problémů, pak také program proti šikanování a krizové plány. (Ciklová, 2016)

3.2 Práva a povinnosti žáků a zákonných zástupců

Školský zákon je v podstatě jediným podkladem, který školám dovoluje vymezit žákům i jejich zákonným zástupcům jejich práva a povinnosti. Vymezuje je § 21 a § 22, nejedná se ale o celkový výčet práv a povinností, další vyplývají z konkrétních ustanovení školského zákona týkajících se konkrétních oblastí.

§ 21 například vymezuje právo žáků na vzdělání a služby školy, na informace o průběhu a výsledcích vzdělávání, vyjadřovat se k záležitostem, které se týkají jejich vzdělávání, informace a poradenskou službu školy případně poradenského zařízení ohledně vzdělávání atd. Kromě práva na vzdělávání a školské služby mají tato výše uvedená práva i zákonní zástupci, kterým se ještě přičítá právo na informace o vzdělání dospělých dětí.

§ 22 v odstavci 1 pak vymezuje pro žáky povinnost řádně chodit do školy a vzdělávat se, dodržovat školní a vnitřní řád, plnit pokyny pedagogických pracovníků v souladu se zákonem a školním řádem.

Odstavec 3 § 22 školského zákona stanovuje povinnosti zákonných zástupců nezletilých žáků. Tím se myslí například zajistit, aby dítě řádně chodilo do školy, osobně se účastnit projednávání závažných otázek týkajících se vzdělávání dítěte, informovat školu o zdravotní způsobilosti žáka nebo jiných skutečnostech, které by mohly mít vliv na jeho vzdělávání, řádně dokládat důvody nepřítomnosti žáka, a to v souladu se školním řádem, poskytnout škole základní informace o dítěti.

4 Záškoláctví

Záškoláctví je v dnešní době velmi rozšířeným druhem rizikového chování, které má často fatální dopady nejen na budoucnost studujících, ale i na celou společnost. Záškoláctví má totiž prokazatelně vliv na školní prospěch, čímž je ovlivněno uplatnění jedince na trhu práce, s tím se samozřejmě pojí i riziko kriminálního chování. Záškoláctví ale nemůžeme klást za vinu pouze žákům, nejčastějším důvodem pro záškoláctví totiž bývá špatná kvalita výuky – je nudná, nezajímavá, moc náročná a žákům často nedává smysl, proto do školy nechodí. Měli bychom se tedy zamyslet nad všemi prostředky, které nám mohou dopomoci k eliminaci záškoláctví, a to i způsoby, které zahrnují změnu přístupu vyučujících.

Za záškoláctví se považuje neomluvená nepřítomnost žáka na základní či střední škole. (Mioviský, 2015). Průcha záškoláctví popisuje takto: *Jev, kdy se žák úmyslně, bez omluvitelného důvodu a bez vědomí, popř. souhlasu rodičů se nezúčastňuje vyučování a zdržuje se mimo domov. Má zpravidla souvislost se školní neúspěšností žáka.*⁷ Dnes už však za záškoláctví považujeme i nepřítomnost, o které je rodič obeznámen, ale nemá validní důvod. Je to přestupek, kterým žák úmyslně zanedbává školní docházku. Nezřídká bývá záškoláctví přítomno zároveň i s jinými druhy rizikového chování.

Jedná se tedy o nepřítomnost, k níž neexistuje svolení od zástupce školy. Patří sem všechny nevysvětlené a neoprávněné absence. Pojmem „záškolák“ tedy označujeme žáka, který nemá pro absenci legální důvod. Vymezení obsahu pojmu však není jednoduché, protože záškoláctví můžeme rozdělit do základních pěti kategorií, dle způsobu a důvodu záškoláctví. (Kyriacou, 2005)

- a) Za **pravé záškoláctví** označujeme takové, kdy se žák ve škole prostě neukazuje, i když si rodiče myslí, že do školy chodí.
- b) **Záškoláctví s vědomím rodičů** je takové, kdy rodiče neodůvodněnou absenci dětem omlouvají, i když vědí, že k tomu není reálný důvod. Bývají to případy, kdy žák musí doma s něčím pomáhat, starat se o nějakého dalšího člena domácnosti, účastní se oslavy apod. V tomto případě se jedná o různé druhy rodičů, někteří jsou

⁷ PRŮCHA, Jan, Jiří MAREŠ a Eliška WALTEROVÁ. Pedagogický slovník. Praha: Portál, 2003, s. 310. ISBN 80-7178-772-8. Dostupné také z: <https://www.digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:80494ff0-0f52-11e3-a616-5ef3fc9bb22f>

vůči vzdělání nepřátelští, jiní dítěti dovolí vše, další jsou na pomoci dětí v domácnosti závislí.

- c) Třetí kategorií je **záškoláctví s klamáním rodičů**, kdy žáci soustavně přesvědčují své rodiče, že jsou natolik nemocní, že do školy nemohou. Rodiče jim to věří a napíší jim omluvenku ze zdravotních důvodů. Bývá lehké zaměnitelné se záškoláctvím s vědomím rodičů, protože těmto rodičům často stačí, aby dítě prohlásilo, že mu není dobře a nechají ho doma, a tak v podstatě ani podvedeni nejsou.
- d) Dalším druhem mohou být **útěky ze školy**, kdy žák do školy chodí, ale během dne na pár hodin z výuky odejde – buď zůstane v prostorách školy mimo třídu nebo odejde na nějakou dobu pryč. V dnešní době je toto však spíše případ středních škol, na ZŠ panují přísná pravidla pro odchody a příchody.
- e) Další kategorií je **odmítání školy**, kdy školní docházka působí žákům psychické potíže. Často to souvisí s pocitem, že je učení příliš těžké, strachu ze šikany, školní fobie nebo deprese. Zde je pro rodiče velmi těžké žáka ke školní docházce donutit, často je to spíše nemožné. Opět se ale velmi těžko rozeznává, kdy se jedná o psychické potíže a kdy o děti, které do školy chodit nechtějí. Je nutná intervence odborníka.

Záškoláctví můžeme také rozdělovat podle těchto hledisek (Vágnerová, 1988):

- a. **Záškoláctví impulzivního charakteru** je takové, které dítě předem neplánuje, že do školy nepůjde, reaguje náhle a nepromyšleně nebo odejde během vyučování. Někdy i toto záškoláctví trvá několik dnů, než na něj rodiče přijdou. Dítě v něm pokračuje ze strachu z toho, co by mohlo následovat.
- b. O **úcelovém, plánovaném záškoláctví** hovoříme tehdy, když dítě odchod ze školy plánuje a vzdaluje se zejména v době, kdy ho čeká nepříjemné zkoušení, předmět či učitel.

Záškoláctví často způsobuje i další velmi závažné problémy, které mají vliv na celý následující život studujícího. Záškoláctví se v první řadě pojí se školním neúspěchem, kde je dle Kyriacou asi sedmkrát větší šance, že záškolák při zkouškách neuspěje. Záškoláctví

ale také často ze školního neúspěchu pramení – dítě ve škole zaostává, nerozumí, nudí ho vyučování, a tak do školy záměrně přestane chodit.

Dalším důsledkem může být neúspěch v dalším vzdělávání – záškoláci často střední školu nedokončí nebo se na ni v horším případě vůbec nedostanou. Toto pak má velký vliv na uplatnění na trhu práce, která se v případě, že má žák dokončené či v horším případě nedokončené základní vzdělání, velmi těžko hledá. Následně se objeví znatelné finanční obtíže – bez adekvátního příjmu vznikají dluhy státu, případně dluhy, které si dotyčný způsobí sám a vytvoří se dluhová spirála – exekuce, které se dotyčnému strhávají ze mzdy, a proto nechce chodit do práce. K tomu se může přidat i kriminální činnost – krádeže, násilná trestná činnost apod. Dále to například může vyústit i v problémy se závislostmi.

Je tedy důležité záškoláctví podchytávat včas a všemi možnými způsoby se snažit o prevenci tohoto jevu.

4.1 Příčiny záškoláctví

Při zkoumání příčin záškoláctví je třeba vzít v potaz různé vlivy, které na žáka v průběhu školní docházky působí, a posléze se jimi zabývat. Je zde funkce vzdělávací a výchovná, socializační, ale také je třeba sledovat vlivy osobnostní i rodinné, někdy i kulturní a etnické, a tak dále.

4.1.1 Vliv rodiny

V první řadě bývá zdrojem obav samotný druh rodiny, ve které dítě vyrůstá. V posledních letech významně klesá vazba mezi rodičovstvím a partnerstvím, stále více dětí je vychováváno pouze jedním rodičem (většinou matkou). Tyto děti mají dle mezinárodních srovnávacích studií horší výsledky ve škole, více zdravotních a psychických problémů, více střetů se zákonem než děti vychovávané oběma rodiči. Přítomnost otce v soustavné výchově také značně ovlivňuje sklony syna k delikvenci, chlapci žijící ve stejné domácnosti s otci mají k tomuto chování mnohem nižší sklony.

Dalším z problémů, které představují riziko pro vznik záškoláctví, může být i novodobý trend, kdy funkci rodiny přebírá již od útlého věku dítěte stát, respektive jeho instituce, kde výchova z velké části probíhá, ale často pak instituce mají k dětem při problémech velmi neosobní přístup. (Matoušek, Matoušková, 2011)

Vzniká mnoho nových typů rodin, které jsou sice ještě stále schopné plnit hlavní funkce rodiny (výchovnou, ekonomickou, vztahovou), ale dle Matouška bude nefunkčních rodin stále přibývat, protože dnešní společnost na rodičích jen velmi těžko vynucuje upřednostňování zájmů dětí před svými vlastními a plnění rodičovských povinností.

Velkou roli také hraje společenské postavení rodiny, ve které dítě žije. Od poloviny minulého století se zvyšuje trend dětí, které mají problémy se školní docházkou a prospěchem i ve vyšších vrstvách společnosti, což se dá odůvodnit klesajícím vlivem rodičů na chování dětí. Standartně ale bývá největší riziko u nejnižší vrstvy společnosti, která má často velmi nízké či žádné vzdělání, potýká se s chudobou a nezaměstnaností. (Matoušek a Matoušková, 2011)

V neposlední řadě se na příčinách záškoláctví podílí také rodinné vazby, je to klíčový činitel osobnostního vývoje. Vazby mezi dítětem a matkou jsou důležité již od narození, kdy dítě hledá ochranu, svůj výchozí bod pro pozorování světa u své matky. Matka svým chováním zrcadlí chování svého dítěte již od jeho narození, pokud tedy matka nedokáže přiměřeně reagovat na potřebu bezpečí, dítě si pak tuto nedůvěru vztahuje i na ostatní vztahy ve svém životě. Rodinné prostředí jedinců, kteří mají sklony k deviaci, se pak dle Matouška popisuje jako velmi chladné, kde je zájem o dítě minimální. Děti tyto rodiče popisují jako pasivní a odmítavé, s nezájmem o potřeby dítěte. Dalším faktorem může být i řešení konfliktů v rodině, kdy v případě, že jsou konflikty časté a emočně vyhocené, riziko vzniku delikventního chování narůstá.

Dalším faktorem může být disciplína, která je rodiči opomíjena. Dítěti nevytváří zábrany v asociálním chování, trestají za přestupky nedůsledně (někdy ano, někdy ne), jsou moc tvrdí a agresivní, kdy dítě pak toto chování chápe jako normální, agresivita také vede k obraně lži, manipulací a předstíráním. Často se také jedná o úplnou absenci disciplíny, kde dítě nemá žádné nebo minimální hranice v tom, co je a není správné.

Faktorem, který je v záškoláctví velmi důležitý, je náležitý dohled rodičů. Rodič by si měl být vždy vědom, co jeho dítě dělá, kde se zdržuje, s kým tráví svůj čas, kdy se vrací domů, v jakém stavu apod. Pokud rodiče špatně monitorují své děti nebo se o jejich život nezajímají, je větší pravděpodobnost, že k záškoláctví dojde.

4.1.2 Vliv osobnosti jedince

Osobnost dítěte se sklony k záškoláctví logicky nemůže být vždy stejná, ale jisté charakteristické rysy si můžou být podobné s rysy vycházejícími z obecné charakteristiky osob se sklony k delikventnímu chování. Zobecňovat však charakteristiku osob podle jejich „prohřešků“ vůči společnosti je dnes už velmi kritizovaným jevem. Je tedy potřeba zdůraznit, že každý žák je jiný, potýká se s jinými vnitřními problémy, je však možné do faktorů, které přispívají ke vzniku záškoláctví, zařadit i jisté osobnostní charakteristiky.

Jedním takovým znakem osobnosti může být impulzivita čili „schopnost odložit uspokojení“. Souvisí s hyperaktivitou i orientací na přítomnost, tyto osoby vyhledávají okamžité uspokojení potřeby, v případě záškoláctví tedy potřebu nemuset se zúčastnit vyučování, kdy jedinec není schopen vidět, že by mu účast na vyučování přinesla o mnoho větší odměnu než momentální volný čas. Budoucnost si naopak představují nerealisticky a velmi optimisticky, nevidí důsledky záškoláctví – toto souvisí i s rozumovými schopnostmi.

Dalším faktorem je sebehodnocení, které může být buď velmi nízké, v případě záškoláctví se může jednat o školní neúspěch, kdy si dítě myslí, že není dost dobré ve vzdělávání se, a tak radši do školy vůbec nechodí nebo si záškoláctvím zvyšuje vlastní hodnotu – je to obranný mechanismus. Nebo jde naopak o velmi vysoké sebehodnocení, v případě záškoláctví se jedinec přeceňuje a školu dle svého soudu „nepotřebuje“.

Záškolák má také zkreslený pohled na morálku, je si většinou vědom, že jeho činy jsou špatné, stydí se, má pocit viny, ale morálka mu nebrání v tomto chování. Narušená bývá také schopnost komunikace a řešení konfliktů. (Matoušek a Matoušková, 2011)

4.1.3 Vliv školy

Vlivem slábnutí vlivu rodiny na děti, sílícího vlivu médií na děti a rostoucího neovlivnitelného vlivu vrstevnických skupin na děti začíná být škola vnímána jako jediná instituce, která je schopna dětem zprostředkovávat optimální a vědecky řízenou výchovu, která je v souladu se společenskými zájmy. Od škol se však dnes očekává více než je reálně schopna nabídnout, škola totiž nemůže plně suplovat rodinu, a to ani v případě, kdy rodina v některých ohledech selhává.

Nicméně i vliv školy je na vznik rizikového chování a zejména záškoláctví velmi výrazný. Škola totiž stále méně ví, k čemu má vlastně děti připravovat, nedokáže držet krok s vědou a společenskými proměnami.

Žáci ve školách jsou často vedeni k tomu, aby mezi sebou soutěžili v tom, kdo je nejlepší. Je ale více než jasné, že škola nemůže podporovat pouze děti, které mají dobré vyhlídky na budoucí vzdělání, protože jsou úspěšné a mají dobré socioekonomické zázemí. Bohužel se ale často ve školách právě tento model praktikuje – nadaní jsou vzděláváni lépe a více, zatímco nenadaní jsou systémem spíše zanedbáváni.

Velký problém také představuje segregace málo nadaných dětí, které se často z kolektivu vyčleňují (zřizují se pro ně speciální třídy, přesouvají se do speciálních škol, segregují se sociálně a etnicky znevýhodněné děti) – těmito kroky škola jednak přispívá k samotné demotivaci těchto dětí k plnění školní docházky, jednak k oslabování solidarity a zvyšování společenského napětí. Bylo by proto vhodnější, aby se vzdělávací systém zaměřoval právě na minimalizaci počtu propadajících a neprospívajících, protože základním předpokladem úspěšné socializace je příležitost ke spolupráci v různorodé skupině.

Dalším problémem, který vede děti k záškoláctví, je kvalita samotné výuky. Dosud v našich školách převládá spíše frontální vzdělávání, které pouze předává poznatky od učitele směrem k žákovi. Děti jsou tak vedeny spíše k soutěžení v reprodukci znalostí než k tomu, aby spolupracovaly a byly schopni samy řešit své problémy. Žáci jsou sice vedeni ke kázni, což je v problematice záškoláctví důležité, ale také k nesamostatnosti a závislosti na autoritě učitele, která může u záškoláků přerůst k odporu vůči učiteli. Ve školách stále není rozvíjena tvořivost ani prosociální dovednosti.

Častým problémem dětí, které chodí za školu, je komunikace mezi rodinou a školou, kdy rodina se školou nekomunikuje a nespolupracuje. Pro rodiče záškoláků je škola mnohdy spíše nepřítelem než partnerem ve výchově, protože škola nejčastěji pouze upozorňuje na špatné chování jejich dětí, proto po čase spíše nespolupracují.

Dalším rizikovým činitelem, který přispívá k chození za školu, je samotné školní prostředí a vlivy učitele. Klima ve třídě je velmi důležité, a to do určité míry vytváří učitel a jeho

schopnosti ve zvládnání neklidu, nekázně a nezájmu. Komunikace, která vyjadřuje převážně kritiku a podceňování, vede u dítěte k již zmíněnému odporu k učiteli, ale i k samotné škole. K záškoláctví může také přispívat reakce školy na nějaké asociální chování dítěte – způsobem vyšetřování i udílenými sankcemi.

Nejvíce náš vzdělávací systém zaostává ve vzdělávání Romů, jejich společenská diskriminace často pramení ze škol a také z pedagogicko-psychologických poraden. Náš systém je totiž někdy vyřazuje jako „málo nadané“ či „špatně vzdělatelné“ a umisťuje je do speciálních škol, které jim už tak špatné sebehodnocení ještě sníží a doženou je k pocitu, že ve škole být nemusejí, protože v ní stejně nemohou uspět a uchylují se k chození za školu (více o Romech v následujících kapitolách). Politikům se dnes doporučuje, aby ve vzdělávání Romů na jednu generaci přistoupili k tzv. afirmativní akci, což je systém opatření, který je dočasně bude zvýhodňovat ve vztahu ke vzdělání a práci. (Matoušek a Matoušková, 2011)

4.1.4 Vliv vrstevníků

Děti nyní tráví stále více času jak ve formálních skupinách (škola, zájmové kroužky apod.), tak v neformálních skupinách, které se často formují z těch formálních – spolužáci ze školy nebo z jiné formální instituce se pak stýkají i ve volném čase. Takto se v jistém věku dostávají do interakce s vrstevníky ve větší míře než například s rodiči nebo pedagogy, interakce s vrstevníky má pak často na děti větší vliv než ta v rodině, a to zejména pro mládež rizikovou z nefunkční rodiny. Vrstevnická parta bývá rizikovým prostředím právě pro děti, které vyrůstají bez rodičovského zájmu, pravidel, v agresivním prostředí apod. Hledají v ní přijetí, vzor a soucit.

Nároky kladené na přijetí ve vrstevnické skupině souvisí právě i s přístupem ke škole, kdy děti často chodí za školu v partě a celá tato parta se vymkne kontrole. Často se pak místo školy uchylují k trávení času na diskotékách, v barech, hernách a vede je to pouze k další rizikové činnosti. (Matoušek a Matoušková, 2011)

4.1.5 Vliv etnické příslušnosti – Romové

Etnické menšiny mají většinou proti většinové společnosti jiné kulturní zvyklosti, náboženství, hodnotové preference a celkově odlišný životní styl. Často žijí od většinové

společnosti oddělení horším společenským postavením, v prostředí zvláštních čtvrtí nebo oblastí, s profesemi s nízkou prestiží. Příslušníci menšin mají většinou horší vzdělání, příjmy, bydlení, výživu, zdravotní stav, úmrtnost, jsou ohroženi nezaměstnaností, mají vyšší kriminalitu a žijí kratší dobu. Menšiny v tomto nerovnoprávném postavení udržuje právě přístup většinové společnosti, která je mnohdy vnímá jako nečisté, líné, nespolehlivé, nemorální, útočné, zanedbávající své děti, moc se množící apod. Přitom menšinu od většiny na první pohled většinou dělí pouze fyzický vzhled.

Přesně tak, jak jsem to právě popsala, u nás žijí Romové, kteří jsou v České republice největší etnickou skupinou. Nelze však přesně zjistit, kolik jich u nás žije, neboť se ke své rase většinou oficiálně nepřihlásí.

Odpojení romských dětí od majoritní společnosti přitom začíná právě školní docházkou, kdy děti často ani nejsou do první třídy posílány, protože jejich rodiče o vzdělání svých dětí nestojí. Sankce, které by mohly rodiče postihnout za toto záškoláctví, jsou však velice málo uplatňované, a tak tyto rodiče většinou končí bez trestu a dítě ani nedokončí základní vzdělání. Jinde kontakt dítěte s majoritou ztroskotá již na prvním kontaktu s ní, tedy v první třídě. Dítě za ostatními žáky mnohdy zaostává, vlivem nepřipravenosti na školní nároky selhává a je někdy i přeřazeno do speciální školy, kde se dostává do kolektivu vlastního etnika. Ale i děti, které v běžné základní škole uspějí, bývají znevýhodňovány. Učitel má totiž většinou lepší interakci s příslušníky vlastní kultury, a tak bývají romské děti přehlíženy právě učitelem, v horším případě se mohou stát jeho obětním beránkem. Ve škole, kde se nevytvoří kvalitní vazba mezi majoritními dětmi, romskými dětmi a učitelem, se často stává, že romské dítě akorát více posílí vazby se svou romskou komunitou. Toto samo o sobě vede k záškoláctví.

Největší nadějí romské menšiny v nápravě jejich společenského postavení jsou Romové, kteří budou vzdělání a budou podnikat kroky ke zlepšení své životní úrovně a zároveň se budou stále hlásit ke svému etniku. K tomu je ale potřeba děti k dokončení vzdělání motivovat, což by bylo finančně velmi náročné.

Předpoklady vedoucí k chození za školu, které se u romských dětí vyskytují, pramení hlavně z jejich rodinného zázemí – rodina s mnoha dětmi, žijící ve špatných podmínkách, nevzdělání a nezaměstnaní rodiče, kteří mají ke vzdělávání negativní přístup a zanedbávají

kontrolu svých dětí nebo dětí v záškoláctví dokonce podporují, příslušnost k delikventní partě, předpoklady k agresivnímu jednání apod. (Matoušek a Matoušková, 2011)

V poslední době se začíná v prevenci využívat romských asistentů prevence kriminality, kteří působí zejména ve vyloučených lokalitách a jejich působení by mělo mít vliv na veřejný pořádek i bezpečí, tito asistenti někde fungují i kolem škol, kam dochází děti z vyloučených lokalit a mohli by v budoucnu zajišťovat i prevenci záškoláctví.

5 Prevence a řešení záškoláctví

Všem výchovným problémům je potřeba spíše předcházet než řešit jejich příčinu a u záškoláctví tomu není jinak. Pokud už záškoláctví nastane, je potřeba jej řešit již v zárodku, tedy hned při prvních neomluvených hodinách žáka. Jeho primární řešení má za úkol třídní učitel, dále zde působí další subjekty, se kterými může škola spolupracovat a doporučit jejich pomoc zákonným zástupcům.

Prevenci je potřeba věnovat náležitou pozornost a zajišťovat ji ve škole komplexně, využívat k tomu všech prostředků, které škola má. Na řešení prevence se spolu s ředitelem školy podílí výchovný poradce, metodik prevence a školní psycholog. Možná je i spolupráce s poradenským zařízením – pedagogicko-psychologickou poradnou nebo speciálně pedagogickým centrem. Odpovědnou osobou však vždy zůstává ředitel školy.⁸

5.1 Primární prevence ze strany školy

Všeobecná primární prevence rizikového chování má za cíl hlavně předcházet vzniku a rozvoji rizikového chování v populaci. Není cílená konkrétně, platí pro všechny žáky škol. V rámci této primární prevence záškoláctví je dle metodického doporučení MŠMT důležité hlavně řešit toto jednání již v jeho začátku. To je hlavně úkolem třídního učitele, který má za úkol docházku hlídat.

§ 30 školského zákona říká, že pravidla pro omlouvání a uvolňování žáků stanovuje školní řád. Řešení problematiky docházky je tedy plně v kompetenci školy, ředitel se však vždy musí držet zákona.

Školní docházku eviduje třídní učitel, přesné postupy a konkrétní počty neomluvených hodin zákon nestanoví, existují však metodické pokyny, které stanoví limit 10 neomluvených hodin pro první stupeň ZŠ a 12 neomluvených hodin pro druhý stupeň ZŠ, od kterého by se problém měl aktivně řešit. Pokud to škola definuje ve školním řádě, může při časté podezřelé absenci požadovat i potvrzení od lékaře. MŠMT ale doporučuje toto opatření uplatňovat pouze ve výjimečných případech.

⁸ Metodické doporučení MŠMT k prevenci a postihu záškoláctví a omlouvání žáků z vyučování, (dokument MŠMT č. j.: MSMT-780/2024-1). Online. In: MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY. 2024. Dostupné z: <https://msmt.gov.cz/file/62011/>. [cit. 2024-07-08].

Mimo docházky je také nutné, aby třídní učitel budoval vztahy i se zákonnými zástupci svých žáků. Třídní učitel by měl mít alespoň částečně zmapovanou situaci rodiny – vzdělání, ekonomické poměry, kulturní a etnickou příslušnost, vztahy apod., tyto aspekty pak musí brát v úvahu při řešení případného záškoláctví.

Budování vztahů s rodinami dětí je dnes již v Evropě bráno za samozřejmost, rodič je brán jako hlavní partner školy ve věci výchovy a vzdělávání žáků. Jako funkční se osvědčily například tyto metody: distribuce informačních materiálů a příruček, organizace dnů otevřených dveří, konference rodičů a učitelů, domácí návštěvy zejména v rodinách problémových žáků, dobrovolnictví rodičů, poradenská centra pro rodiče, telefonická komunikace s rodiči, společenská setkání s rodiči a zvláštní programy pro rodiny znevýhodněných dětí. (Matoušek a Matoušková, 2011)

Především by měli ale třídní učitelé děti znát, hlavně jejich osobnostní charakteristiku. Každé dítě je jiné, chová se jinak a v případě problémů se školní docházkou je třeba se v první řadě zaměřovat na důvod, kvůli kterému dítě do školy přestává chodit. Je tedy potřeba k řešení problémů se záškoláctvím přistupovat individuálně.

Dalším aspektem, který je ve věci záškoláctví chápán jako preventivní opatření, je poskytnutí možnosti k rozvoji každému jedinci. Ve školách je kladen značný důraz na soutěžení mezi žáky v tom, kdo v dané oblasti dosahuje nejlepších výsledků, což vede k vylučování žáků, kteří nejsou úspěšní, narušuje se tím ale i solidarita mezi žáky. Tito žáci pak nechtějí do školy chodit, protože mají pocit, že v ní nemohou být úspěšní. Ale mělo by to být právě naopak, děti, které nejsou schopně dosahovat adekvátních výsledků ve vzdělávání, by měly být pro vzdělávací systém prioritou. (Matoušek a Matoušková, 2011)

Na místě je také v rámci prevence prosazovat inovativní formy výuky, postupně alespoň v některých předmětech upouštět od frontální výuky, která je pro žáky základních škol méně zajímavá. Spíše než podporovat děti v soutěžení, se osvědčuje vést je k vzájemné spolupráci a schopnosti nalézat řešení svých problémů samostatně, ale ani se nebát s učitelem komunikovat a svěřit se mu se svými problémy. (Matoušek a Matoušková, 2011)

Jako další složku prevence pak můžeme ještě vnímat stav třídního klimatu. Management třídy je rovněž z velké části v kompetenci učitele, který by měl v tomto ohledu využít své poznatky z pedagogické psychologie. Sociální vztahy žáků jsou velmi důležité, mezi dětmi jsou často velké rozdíly a to, jak se dítě ve třídě adaptuje, má velký vliv na jeho studijní výsledky i psychickou pohodu. Dítě, které se ve třídě necítí dobře, tento svůj problém může řešit záškoláctvím nebo se u něj mohou projevit psychosomatické problémy, které vedou k časté absenci. Učitel by měl proto na začátku školního roku jasně stanovit třídní pravidla, pokud se jedná o nově vzniklou třídu nebo naopak nového třídního učitele je na místě adaptační kurz, učitel by měl také o této věci komunikovat s rodiči – pokud se dítě špatně adaptuje, rodiče by to měli vědět a podílet se na řešení situace. (Mertin, 2013) Komunikace učitele se třídou by měla fungovat tak, aby posilovala vzájemný vztah a podporovala vstřícnou atmosféru a spolupráci.

Velmi důležitá je také vzájemná spolupráce všech zaměstnanců školy, v rámci prevence rizikového chování je důležitá zejména spolupráce se školním metodikem prevence a výchovným poradcem.

Dle § 3 vyhlášky č. 263/2007 Sb., kterou se stanoví pracovní řád pro zaměstnance škol a školských zařízení zřízených Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy, krajem, obcí nebo dobrovolným svazkem obcí, v pracovní době pedagogičtí pracovníci vykonávají:

a) přímou pedagogickou činnost,

b) další práce související s přímou pedagogickou činností dohodnuté s pedagogickým pracovníkem, například příprava na přímou pedagogickou činnost, příprava učebních pomůcek, hodnocení písemných, grafických a jiných prací žáků a dále práce, které vyplývají z organizace vzdělávání a výchovy ve školách a školských zařízeních, jako je dohled nad dětmi a nezletilými žáky (dále jen „žáci“) ve škole a při akcích organizovaných školou, spolupráce s ostatními pedagogickými pracovníky, s výchovným poradcem, se školním metodikem prevence, s metodikem informačních a komunikačních technologií, spolupráce se zákonnými zástupci žáků, odborná péče o kabinety, knihovny a další zařízení sloužící potřebám vzdělávání, výkon prací spojených s funkcí třídního učitele a výchovného

*poradce, účast na poradách svolaných vedoucím zaměstnancem školy nebo školského zařízení, studium a účast na dalším vzdělávání pedagogických pracovníků.*⁹

Ještě přesněji pak správné tendence ve vzdělávání specifikuje RVP pro základní vzdělávání:

- *zohledňovat při dosahování cílů základního vzdělávání potřeby a možnosti každého žáka;*
- *uplatňovat variabilnější organizaci a individualizaci výuky podle potřeb a možností žáků a využívat vnitřní diferenciaci výuky;*
- *vytvářet širší nabídku volitelných předmětů pro rozvoj zájmů a individuálních předpokladů žáků;*
- *vytvářet příznivé sociální, emocionální i pracovní klima založené na účinné motivaci, spolupráci a aktivizujících metodách výuky;*
- *prosadit změny v hodnocení žáků směrem k průběžné diagnostice, individuálnímu hodnocení jejich výkonů a širšímu využívání slovního hodnocení;*
- *zachovávat co nejdéle ve vzdělávání přirozené heterogenní skupiny žáků a s využitím podpůrných opatření oslabit důvody k vyčleňování žáků do specializovaných tříd a škol;*
- *zvýraznit potřebu účinné spolupráce školy, školského poradenského zařízení (ŠPZ), zákonných zástupců žáků, příp. dalších osob, které se podílejí na vzdělávání žáka.*¹⁰

5.2 Postupy školy v řešení záškoláctví

Pokud se již vzniklé záškoláctví neřeší včas a správně, pokračuje a postupně se zhoršuje. Mohou se ho následně dopouštět i ostatní žáci, protože pak mají dojem, že je toto chování školou i rodinou akceptovatelné. Rozsah neomluvené absence se hodnotí čtvrtletně, třídní učitel by ale měl zpozornět již mnohem dříve.

⁹ Vyhláška č. 263/2007 Sb.: Vyhláška, kterou se stanoví pracovní řád pro zaměstnance škol a školských zařízení zřízených Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy, krajem, obcí nebo dobrovolným svazkem obcí. Online. In: ZÁKONY PRO LIDI. 2007. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2007-263>. [cit. 2024-07-08].

¹⁰ Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. Online. Praha, 2023. Dostupné z: <http://rvp.cz/informace/wp-content/uploads/2009/09/RVP-7241M01.pdf>. [cit. 2024-06-30].

Je žádoucí, aby se škola v první řadě pokusila zjistit příčiny tohoto jednání a postupovala empaticky, škola by se měla pokusit v první řadě situaci řešit sama. Pokud toto není možné, nastupuje OSPOD, přestupkové orgány nebo policie.

Dle metodického pokynu MŠMT by měl třídní učitel začít situaci řešit hned po prvních třech dnech absence, která není omluvena, a to nejlépe telefonickým nebo jiným osobním kontaktem. V případě, že se zákonného zástupce povede kontaktovat, třídní učitel se má pokusit situaci řešit pozitivním přístupem a konstruktivním řešením. Rodiče jsou pro školu v řešení této situace partnery, kteří mají významný vliv na zlepšení situace.

Pokud se jedná o případ, kdy rodič o nepřítomnosti dítěte ve škole neví nebo rodič o nepřítomnosti ví, ale odmítá ji omluvit, je nutné, aby třídní učitel informoval ředitele školy, školního metodika prevence nebo výchovného poradce.

Pokud se zákonného zástupce nedaří kontaktovat nebo se situace opakuje, přistupuje se k písemné pozvánce ke schůzce s třídním učitelem. V případě, že zákonný zástupce nereaguje ani na písemné výzvy k dostavení se, postupuje se věc třetí straně.

Na případné osobní schůzce se řeší především příčiny záškoláctví – situace rodiny, žáka i ostatní okolnosti. Domlouvá se případný další postup řešení. Setkání by se v nejlepším případě měl účastnit i školní metodik prevence a výchovný poradce, kteří poskytnou své stanovisko k řešení. Je také možná i přítomnost žáka, který má právo na poskytnutí svého stanoviska. Ze schůzky by se měl vytvořit záznam. V případě, že se situace nezlepšuje, se při další schůzce, výchovné komisi, vyhotoví Individuální výchovný program. Na této schůzce už je přítomnost školního metodika prevence i výchovného poradce a ředitele nutná, můžou se však účastnit i jiní významní výchovní činitelé.

5.2.1 Individuální výchovný program

Individuální výchovný program je dokument s charakterem „smlouvy“ mezi rodiči a školou, který se používá při opakovaném výskytu problémového chování u žáka, tedy i v případě opakovaného záškoláctví. Jde o hledání konkrétních cest k nápravě žáka a zároveň o situaci, kdy je problém už v „terminálním“ stádiu, dosavadní postupy řešení nebyly úspěšné a škola má pocit, že potřebuje další postup podložit závazným dokumentem. Stále by mělo být hlavním cílem rodině i žákovi poskytnout pomoc, ale

IVýP vysílá výrazný signál, že pokud se odteď situace nezačne zlepšovat, škola přistoupí k řešení problému s mimoškolními institucemi. Přičemž některé školy volí cestu skrze IVýP dříve, některé později.

Využití IVýP se doporučuje i v metodice pro prevenci záškoláctví od MŠMT a má své určité náležitosti. Jednak obsahuje iniciály všech zúčastněných, dále musí obsahovat stručný, ale přesný popis řešeného problému, konkrétní opatření ze strany učitele, rodičů i samotného žáka. Měl by stanovovat také případné odměny za uskutečnění stanovených cílů. Dále je nutné v něm stanovit harmonogram dalších schůzek. Je to závazný dokument, jeho kopii by tedy měla vlastnit škola, rodiče, případně i školní poradenské zařízení či jiná externí instituce, pokud se na jeho plnění bude podílet. (Mertin a Krejčová, 2013)

5.3 Spolupráce školy a dalších institucí

Pro účely přesné diagnostiky problému a případného poradenství s dalším řešením může škola doporučit rodičům školská poradenská zařízení, a to buď pedagogicko-psychologickou poradnu nebo speciálně pedagogické centrum. **Pedagogicko-psychologická poradna** poskytuje služby psychologů a speciálních pedagogů, kteří můžou s řešením problémů dopomoci pomocí vyšetření žáků, poradenství pro školy i rodiče, případně následných pedagogicko-psychologických terapií. Poskytují své služby na základě žádostí od zákonných zástupců, kterým toto bývá zejména doporučováno od škol. **Speciálně pedagogické centrum** pak pracuje s žáky, kteří jsou zdravotně postižení. O vyšetření zde rovněž žádá rodič. (Bendl, 2016)

Další institucí, která spolupracuje při řešení problémů s chováním se školou, je **středisko výchovné péče**. Poskytuje pomoc dětem a rodinám, které jsou vznikem rizikového chování ohroženy, poskytuje podporu i školám. Tato střediska se specializují přímo na problematiku poruch chování a jsou tedy pro školu důležitým partnerem při jeho řešení. Fungují na bázi dobrovolnosti. Středisko výchovné péče je poslední institucí, která může pomoci před umístěním dítěte do ústavní péče. Je zde důležitá zejména spolupráce všech stran, tedy i rodičů, kteří se na péči v SVP musí aktivně podílet. SVP nabízí ambulantní služby (individuální konzultace s klientem a rodinou, terapeutické skupiny), celodenní služby i internátní služby. Pobytovým službám musí předcházet služby ambulantní,

protože jsou méně invazivní. Pobytové služby jsou osmitýdenní, škola stanoví individuální vzdělávací plán. (Mertin a Krejčová, 2013)

Ústavní výchovu v ČR specifikuje zákon č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů. Děti mohou být dle tohoto zákona umístěny v diagnostickém ústavu, dětském domově, dětském domově se školou nebo výchovném ústavu. Uvedené ústavy dětem poskytují úplné zaopatření – stravování, ubytování, ošacení, školní pomůcky, kapesné apod. Děti umístěné v těchto ústavech mají ústavní výchovu nebo ochrannou výchovu nařízenou soudem nebo jsou zde na žádost zákonných zástupců. Zařízení má povinnost spolupracovat s rodinou a poskytnout podporu v přechodu zpět do rodinného prostředí. Dále musí spolupracovat s OSPOD. (Bendl, 2013) Ústavní výchova však v případech záškoláctví nebývá častým řešením, protože prioritou těchto ústavů bývají většinou žáci s velmi závažnými poruchami chování nebo naprosto disfunkční rodinou.

Ochrana dětí a mládeže je nadnárodně upravena v Úmluvě o právech dítěte. Metodika pro záškoláctví pak cituje český zákon takto: *Podle § 10 odst. 4 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, je škola povinna bez zbytečného odkladu oznámit obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností (tedy v praxi OSPOD), pokud se dozví o skutečnostech uvedených v § 6 téhož zákona (typicky zanedbávání školní docházky, nemravný život, zneužívání návykových látek, násilí), a to v případě, že trvají po takovou dobu, nebo jsou takové intenzity, že nepříznivě ovlivňují vývoj dětí nebo jsou anebo mohou být příčinou nepříznivého vývoje dětí.*¹¹ Tento zákon zajišťuje dítěti ochranu jeho práva na příznivý vývoj a řádnou výchovu, ochranu jeho zájmů i případného jmění. Tato ochrana má směřovat k obnově narušené funkce rodiny. Sociálně-právní ochranu dětí spravují orgány sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD) – krajské úřady, obecní úřady, MPSV, UMPOD, atd.

¹¹ Metodické doporučení MŠMT k prevenci a postihu záškoláctví a omlouvání žáků z vyučování, (dokument MŠMT č. j.: MSMT-780/2024-1). Online. In: MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY. 2024. Dostupné z: <https://msmt.gov.cz/file/62011/>. [cit. 2024-07-08].

Sociální pracovník oddělení sociálně-právní ochrany dětí se zaměřuje na:

- *Ochranu práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu*
- *Ochranu oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění*
- *Působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny – sanace rodiny*
- *Oddělení sociálně-právní ochrany dítěte spravuje agendu terénní sociální práce, agendu náhradní rodinné péče, agendu péče o děti vyžadující zvýšenou pozornost a spravuje Systém Včasné Intervence (SVI).¹²*

Výčet aktivit, které sociální pracovník OSPOD vykonává, je obsáhlý, zastává například funkci opatrovníka nezletilých dětí pověřeného soudem, vystupuje u soudních jednání i v trestních řízeních, spravuje jmění, poskytuje výchovnou a poradenskou pomoc dětem žijícím ve špatných poměrech, vyhotovuje návrhy na nařízení ústavní výchovy, podílí se na zlepšení výchovných podmínek v rodinách a sleduje jejich vývoj i po skončení ústavní či ochranné výchovy atd.

Kurátor pro mládež je rovněž pracovníkem orgánu sociálně-právní ochrany dětí, který provozuje sociálně-právní poradenství a sociální terapii pro rodiny problémových dětí. Zaměřuje se na sledování vývoje dětí a mladistvých s poruchami chování, které mají stanovený dohled. Může podat podnět k nařízení ústavní výchovy, poté má povinnost dítě v ústavní výchově jednou za tři měsíce navštívit. Pracuje s rodinami dětí, které se dopustily trestného činu a spolupracuje s PČR, přestupkovými orgány i soudem.

Spolupráce učitele a pracovníka OSPOD by měla být v případech nadměrného výskytu záškoláctví velmi úzká, učitel by měl předávat OSPOD veškeré důležité informace, být přítomen při výkonu předběžných opatření, spolupracovat na dalších postupech. Při záškoláctví se OSPOD kontaktuje při dosažení počtu 25-30 neomluvených hodin. Věc se v tuto chvíli většinou postupuje přestupkovému orgánu, který o věci rozhodne – uloží trest zejména rodičům– napomenutí, pokutu. Pokud situace přetrvává i nadále, je potřeba uvědomit Policii ČR, která věc řeší jako podezření ze spáchání trestného činu ohrožení

¹² CIKLOVÁ, Kateřina. Rizikové chování ve škole s vazbou na legislativní úpravu: rádce školního metodika prevence. 2. vydání, str. 169. [Ostrava]: EconomPress, 2016. ISBN 978-80-905065-9-6.

mravní výchovy mládeže. Soud pak vydává výchovná opatření, kam se řadí nařízený dohled probačního úředníka, výchovná povinnost, výchovné omezení a napomenutí s výstrahou. Soud také může určit trest rodičům v podobě podmíněného trestu či trestu odnětí svobody až na dva roky. Pak následují ochranná opatření, která se ale většinou při záškoláctví bez dalších přidružených poruch nevyužívají. (Bendl, 2013)

5.4 Sankce

Škola může vedle pozitivních preventivních opatření, která se zakládají hlavně na motivaci ke školní docházce, dítě také sankciovat. Je však nutné sankciovat pouze dítě, které se něčím provinilo, nelze ho trestat za vinu rodičů nebo jiných zákonných zástupců.

Výchovným opatřením základního vzdělávání se věnuje vyhláška č. 48/2005 Sb. o základním vzdělávání a některých náležitostech plnění povinné školní docházky v § 17, kde se jako kázeňská opatření stanovují napomenutí třídního učitele, důtka třídního učitele a důtka ředitele školy. Tato opatření může škola učinit, pokud žák porušuje školní řád, tedy i v případě záškoláctví. Důtku třídního učitele učitel oznamuje vedení školy, důtku ředitele školy pak musí schválit pedagogická rada. Tato opatření se musí neprodleně oznámit žákovi i zákonnému zástupci a musí se evidovat v dokumentaci školy.¹³

5.5 Nespecifická prevence – volný čas

Na prevenci rizikového chování se bezpochybně podílí i způsob, jakým děti tráví svůj volný čas. Systematické a řízené trávení volného času zajišťují různá školská zařízení, která poskytují dětem možnost zájmového vzdělávání. Mezi tato zařízení patří školní družina, školní kluby a střediska volného času.

V této části bych se zaměřila zejména na zařízení pro zájmové vzdělávání a neziskové organizace, která poskytují dětem dobrovolné zájmové vzdělávání. Je zde zejména uplatňován individuální přístup a kladen důraz na vlastní tempo činností. Jsou časově méně omezená než školní docházka a můžou své aktivity realizovat v netradičních prostředích.

¹³ Metodické doporučení MŠMT k prevenci a postihu záškoláctví a omlouvání žáků z vyučování, (dokument MŠMT č. j.: MSMT-780/2024-1). Online. In: MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY. 2024. Dostupné z: <https://msmt.gov.cz/file/62011/>. [cit. 2024-07-08].

Patří sem střediska volného času jako například dům dětí a mládeže nebo stanice zájmových činností, které poskytují příležitostnou zájmovou činnost (soutěže, výlety, exkurze, divadelní představení aj.), pravidelnou zájmovou činnost (kroužky, soubory, kurzy, kluby aj.), tábory, osvětu, individuální práci s nadanými žáky, otevřené spontánní aktivity, organizace soutěží a přehlídek. Střediska volného času jsou v gesci MŠMT.

Větší podíl na prevenci záškoláctví mají neziskové organizace, a to buď nestátní neziskové organizace (NNO) nebo nízkoprahová zařízení pro děti a mládež (NZDM).

Nestátní neziskové organizace jsou organizace dětí a mládeže nebo občanská sdružení, která se věnují dětem a mládeži v jejich volném čase. V Čechách je to například Junák, Pionýr, Sokol, zájmová sdružení hasičů, rybářů apod. Zakládat je mohou občané, kteří se tím stávají právníckými osobami. Takovéto sdružení vzniká registrací u ministerstva vnitra. Dalším typem subjektů jsou pak obecně prospěšné společnosti (OPS) nebo školské právnícké osoby (salesiánská střediska mládeže). NNO významně obohacují výchovně-vzdělávací činnost, ale zaměřuje se i na programy prevence sociálně patologických jevů. Na podporu NNO vypisuje MŠMT i MVČR dotované programy, čímž se zájmová činnost stává pro děti navštěvující tato zařízení přístupnější.

Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež poskytují služby především neorganizovaným dětem a mládeži, které se nacházejí v obtížné životní situaci a jsou přímo ohroženy vznikem patologického chování, případně jsou příslušníky skupiny, jejíž chování se neslučuje s normami společnosti (gangy, ideologické skupiny). *Cíl je následně definován jako zlepšení kvality jejich života předcházením či snížením sociálních rizik vyplývajících z jejich způsobu života, umožnit jim lépe se orientovat v sociálním prostředí, napomáhat při vytváření podmínek pro řešení nepříznivých sociálních situací.*¹⁴

NZDM si vytváří program samo a „nízkoprahovost“ znamená, že jsou jejich služby maximálně přístupné a odstraňují sociální i jiné bariéry, účast je bezplatná. Klient se nemusí nikde registrovat, může zůstat anonymní a může kdykoliv přijít či odejít. Nabízí čtyři služby:

¹⁴ HÁJEK, Bedřich; HOFBAUER, Břetislav a PÁVKOVÁ, Jiřina. Pedagogické ovlivňování volného času: trendy pedagogiky volného času. Vyd. 2., aktualiz. [i.e. 3. vyd.], str. 153. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-262-0030-7.

- *Volný vstup a pobyt v zařízení* – to znamená, že klient může využít prostory konkrétního NZDM ke svévlnému trávení volného času, nemusí vykonávat aktivity nabízené zařízením.
- *Volnočasové aktivity* – v NZDM by mělo být k dispozici základní vybavení (společenské hry, výtvarné potřeby, knihovnu apod.) k vykonávání svépomocných volnočasových aktivit, NZDM připravuje i nabídku programů na bázi individuální volby, nabízí i zážitkové výjezdové akce.
- *Sociální služby* – zajišťuje kontaktní práci s klienty, situační intervenci, základní poradenství, může nabízet i skupinovou práci, krizovou intervenci nebo terapie. Zde funguje i terénní sociální pracovník.
- *Aktivity zaměřené na prevenci* – nabízí programy zaměřené na prevenci rizikového chování, zajišťuje i nácviky sociálních dovedností

6 Případová studie na konkrétní základní škole

Praktická část této práce je věnována fenoménu záškoláctví na konkrétní základní škole. K realizaci praktické části této práce jsem si vybrala formu kvalitativního výzkumu – případové studie. Tato případová studie pak konkrétně analyzuje a interpretuje skutečné zkušenosti se záškoláctvím na konkrétní základní škole.

Kvalitativní výzkum má za cíl zkoumat jednotlivé jevy spíše do hloubky a v chronologickém pořadí, takže nám umožní lépe porozumět konkrétnímu případu a lépe pochopit souvislosti. Je důležité popisovat všechny jevy do hloubky, držet se chronologie, ale zároveň zachovávat pojetí celku. Výhodou kvalitativního výzkumu je jeho flexibilita – dá se upravovat jeho struktura.

Švaříček a Šed'ová popisují definici kvalitativní studie takto: *Kvalitativní přístup je proces zkoumání jevů a problémů v autentickém prostředí s cílem získat komplexní obraz těchto jevů založený na hlubokých datech a specifickém vztahu mezi badatelem a účastníkem výzkumu. Záměrem výzkumníka provádějícího kvalitativní výzkum je za pomoci celé řady postupů a metod rozkrýt a reprezentovat to, jak lidé chápou, prožívají a vytvářejí sociální realitu.*¹⁵

Empirickým designem této práce je případová studie. Případová studie je nejdéle používaným způsobem výzkumu v rámci kvalitativního přístupu. Je potřeba nejdříve konkrétní případ definovat a ohraničit. Případ se studuje komplexně, je zapotřebí sledovat souvislosti ve všech funkčních oblastech zkoumaného vzorku. Studuje, hledá a vysvětluje různé faktory a souvislosti v kontextu případu. Nejdůležitější je skutečnosti zachycovat v přirozeném prostředí jejich výskytu, proto je případová studie velmi časově náročná. Podstatou případové studie je sledování případu v jeho přirozeném prostředí. Využívat se zde mohou různé metody sběru dat.

Podle Hendla (2016) se případové studie dělí na osobní, studie komunity, studie sociální skupiny, studie organizací a institucí a studie zjišťování událostí, rolí a vztahů. Data by se

¹⁵ ROMAN, S.; ŠEDOVÁ, K. Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách, str. 17. Praha: Portál, 2007. ISBN 9788073673130. Dostupné z: <https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=nlebk&AN=1639910&lang=cs&site=ehost-live>.

měla získávat pomocí pozorování, rozhovorů, analýzy dokumentů. (Švaříček, Šed'ová a kol., 2007)

V této práci využijeme případovou studii instituce – základní školy, cílem práce bude zjistit co nejvíce informací o záškoláctví na této konkrétní základní škole.

6.1 Výzkumný soubor, cíl a otázka

Jako výzkumný soubor zde sloužila základní škola v Plzeňském kraji, která si nepřeje být jmenována. Na škole studuje 373 dětí v šestnácti třídách, pracuje zde 30 učitelů, 14 asistentů pedagoga, dále je zde jeden asistent pro žáky se sociálním znevýhodněním, jeden speciální pedagog a jeden sociální pedagog.

Školu navštěvuje velké množství žáků, kteří jsou příslušníky romského etnika. Dále je zde od počátku válečného konfliktu na Ukrajině velké množství ukrajinských žáků. Školu ale navštěvuje i značné množství cizinců z jiných států. Ze šetření vyplynulo, že záškoláctví je na této škole velmi častým jevem, který se v některých případech nedaří vyřešit vůbec, v jiných však zaberou první preventivní intervence, je to tedy velmi individuální.

Cílem tohoto výzkumu bylo zjistit konkrétní informace o záškoláctví na této škole, četnost jeho výskytu, ale hlavně preventivní opatření školy proti tomuto jevu a jeho realizace. Vedlejším cílem pak bylo zjistit, jak funguje spolupráce s dalšími orgány činnými v této problematice a s rodiči. V rámci tohoto šetření jsem komunikovala se školním metodikem prevence a výchovnou poradkyní formou rozhovoru, ale i s třídními učiteli formou dotazníku. Následně jsem analyzovala školní preventivní program a jeden konkrétní případ záškoláctví na této škole.

Hlavní výzkumná otázka zní: Jak probíhá prevence záškoláctví na této škole?

Další otázky:

- Jak probíhá řešení probíhajícího záškoláctví?
- Jaké jsou nejčastější příčiny záškoláctví?
- Jaké jsou výsledky řešení, opakují se případy?
- Jaké jsou možnosti řešení do budoucna?
- Jak probíhá spolupráce při řešení záškoláctví s činiteli vně školy?

6.2 Metody šetření

První metodou výzkumného šetření byl **rozhovor**. Někdy se pro tuto metodu používá označení hloubkový rozhovor, což můžeme chápat jako dotazování jednoho účastníka výzkumu pomocí několika otevřených otázek. (Švaříček a Šedřová, 2007) V tomto výzkumu byla použita metoda polostrukturovaného rozhovoru, který vychází z předem připravených otázek. Rozhovor byl veden se školním metodikem prevence a výchovnou poradkyní. Tato metoda výzkumu měla zpřístupnit situaci záškoláctví na této škole, metody prevence, jeho řešení, objasnit spolupráci s rodinami i vnějšími institucemi.

Osobní případová studie byla další metodou šetření. Podle Hendla se osobní případová studie podrobně zaměřuje na jednoho konkrétního člověka, zájem věnuje minulosti, postojům a zkoumání možných příčin, které vedly k určité události. (Hendl, 2005) V této studii byla osobní případová studie vypracována na základě rozhovoru se školním metodikem prevence, který mi poskytl kompletní popis případu.

Další šetření probíhalo formou anonymního **dotazníku**, který byl rozeslán všem třídním učitelům na této základní škole. Dotazník byl zpracován v on-line formě na portálu www.surveio.com a obsahoval otázky uzavřené, kde se odpovídalo pouze ANO/NE, otevřené, ve kterých mohli učitelé uvést svou odpověď vlastními slovy a škálové, ve kterých si mohli učitelé svou odpověď vybrat z předem nabídnutých možností. Tato metoda měla za cíl objasnit přístup třídních učitelů k tomuto rizikovému chování.

Další metodou byla **analýza dokumentu**, konkrétně analýza minimálního preventivního programu školy, který jsem porovnávala s Manuálem pro tvorbu Preventivního programu školy, který vytvořilo Pražské centrum primární prevence a vychází z dokumentu MŠMT: Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže (č.j.: 21291/2010-28).

6.2.1 Rozhovor se školním metodikem prevence

Rozhovor se školním metodikem prevence probíhal na půdě školy. Jelikož je metodik prevence na této škole zároveň i zástupcem ředitele, probíhal tento rozhovor v kanceláři zástupců. Rozhovor trval zhruba hodinu a půl a probíhal v přátelské atmosféře.

Na této základní škole pracují dva metodici prevence – zvláště pro první a druhý stupeň. Tento rozhovor jsem absolvovala pouze s metodikem prevence pro druhý stupeň, kterým je muž. Na této škole pracuje již osm let, s prací metodika prevence má zkušenost dva roky. Pro práci metodika prevence má příslušné vzdělání.

Nejprve jsem se ptala na obecné informace o škole, jako je počet žáků, počet tříd a učitelů. Tyto informace už jsem uvedla v kapitole 5.1. Dále jsem se ptala na výše zmíněné zkušenosti a praxi. V následující části přepíšu realizovaný rozhovor.

Autorka: „Jak často se dovzděláváte a jakým způsobem?“

Metodik prevence: „Dovzdělávání probíhá formou školení, která organizuje krajský úřad, mě ale nepříjdou moc efektivní a zajímavá. Větší smysl bych viděl v organizaci dlouhodobějších kurzů, které by se problematice prevence věnovaly hlouběji.“

Autorka: „Jak často se na škole s rizikovým chováním setkáváte?“

Metodik prevence: „Rizikové chování je na této škole velmi častým jevem, nejčastěji je to záškoláctví, ale i užívání návykových látek, v poslední době hlavně elektronických cigaret nebo nikotinové sáčky, máme tu ale i případy kriminální činnosti.“

Autorka: „Jaké jsou nejčastější příčiny pro vznik rizikového chování na této škole?“

Metodik prevence: „Nejčastěji se jedná hlavně o žáky, kteří pocházejí ze špatných rodinných poměrů, socioekonomické poměry jsou většinou na velmi nízké úrovni. Žáci často žijí ve vyloučených lokalitách, kde na ně působí i vlivy vrstevníků. Ty rodiny jsou opravdu z nejnižší sociální vrstvy, kde rodiče nemají vzdělání, jsou často nezaměstnaní, což je samo o sobě špatným příkladem pro děti. K tomu jim ale chybí i disciplína, rodiče si děti často nehlídají nebo je hlídají nedostatečně, nemají ponětí o tom, co ve volném čase dělají. Vztahy v těch rodinách taky nebývají dobré. Rodiče s námi málo komunikují, protože nechtějí. Ty děti pak hledají pozornost v partách, které jsou složené z žáků z různých ročníků školy. Navzájem se podporují v tom rizikovém chování.“

Autorka: „Uvítalo by vedení školy pomoc školního psychologa či speciálního pedagoga?“

Metodik prevence: „Školního psychologa bychom vyloženě potřebovali, už jsme se ho i snažili sehnat, ale v našem kraji je jich velmi málo, a tak se nám to bohužel nepodařilo.“

Sociálního pedagoga ale nově od tohoto školního roku máme a jsme s jeho pomocí v rámci prevence velmi spokojeni.“

Autorka: „Jak se Vaší škole spolupracuje s dalšími institucemi činnými v podpoře prevence rizikového chování?“

Metodik prevence: „Od MŠMT dostáváme pouze metodická doporučení, tam není moc prostor pro vzájemnou komunikaci. Účastníme se schůzí metodiků prevence, které organizuje krajský úřad, kde se řeší aktuální problémy mezi dětmi, které vedou k rizikovému chování, mimo to s krajskými úřady komunikujeme pouze ohledně formálních záležitostí. Musím říct, že spolupráce s OSPOD je dobrá, ti nám velmi pomáhají, případy řeší poctivě. Ale pracovníků je málo a problémů s chováním hodně, řešení problémů pak často trvá velmi dlouho. Školská poradenská zařízení nám také hodně pomáhají, jejich služby jsou v rámci prevence prospěšné. S přestupkovými orgány je to horší, často volí na můj vkus moc nízké tresty, které k nápravě nevedou. Samozřejmě spolupracujeme i s Policií ČR a se soudy, ale pokud už se případ řeší v trestněprávní rovině, škola už nic moc neovlivní.“

Autorka: „Jak hodnotíte práci romských asistentů prevence, kteří se kolem školy pohybují? Je jejich práce pro prevenci záškoláctví přínosná?“

Metodik prevence: „Přínosná by asi být mohla, zásadní zlepšení situace ale od začátku jejich fungování nevnímám.“

Autorka: „Co vnímáte jako největší slabinu školy v rámci prevence rizikového chování?“

Metodik prevence: „Za mě je největší slabina asi komunikace s rodiči, tam to fakt vážne. Ti rodiče u nás vůbec nechodí na třídní schůzky, neúčastní se akcí pro rodiče, které pořádáme. Často je i problém je nějakým způsobem vůbec kontaktovat, protože uvádějí špatná telefonní čísla i e-maily. V tom nám teď pomáhá sociální pedagog, který tyto rodiny v krajních případech navštěvuje a komunikuje s nimi osobně.“

Autorka: „Jak časté je tedy na škole záškoláctví?“

Metodik prevence: „Je to opravdu nejčastější soustavný problém naší školy, který se vyskytuje v každé třídě.“

Autorka: „Kolik případů záškoláctví jste za minulý školní rok řešili?“

Metodik prevence: „Může to být přibližně 60 případů.“

Autorka: „S jakým druhem záškoláctví se setkáváte nejčastěji?“

Metodik prevence: „Setkáváme se se všemi druhy záškoláctví. Máme tu případy pravého záškoláctví, odmítání školy, nejčastěji ale záškoláctví s vědomím nebo klamáním rodičů.“

Autorka: „Jaká je zde nejčastější příčina záškoláctví?“

Metodik prevence: „Rozhodně rodinné zázemí. Rodiny našich žáků často ve vzdělání svých dětí nevidí smysl, protože samy vzdělání nejsou a nepovažují to za důležité. Často pedagogům nevěří a vnímají je jako nepřátele. Máme například případy, kdy žáci zůstávají doma, aby se starali o jiné členy domácnosti nebo doma s něčím pomáhali. Někdy dítě rodič nepošle do školy prostě proto, že se mu nechce. S tím klamáním rodičů je to tak, že jim to dítě tvrdí, že je nemocné a oni mu bez nějakého ověřování věří. Někdy dokonce přinesou i potvrzení od doktora, když to po nich chceme, ale ani z toho nevyplývá, že mají nějaké zásadní zdravotní potíže, které by jim bránily v chození do školy. S odmítáním je to zase tak, že to dítě ve škole velmi špatně prospívá a ta škola ho pak nebaví nebo se třeba špatně socializuje ve třídě. V hodně případech mají ty děti špatné hygienické návyky a ty ostatní děti ve třídě to vnímají a nechtějí se s nimi bavit. Pravé záškoláctví se děje většinou v partě, kde ty děti se navzájem ovlivňují, ale ani tohle rodiče neřeší nějak důsledně. Ale nevnímám to jen negativně, jsou i případy, kdy jsme všichni schopni spolupracovat a pak se to dítě úspěšně do školy vrátí.“

Autorka: „Jak máte záškoláctví zakotveno v preventivním programu školy? Jaké jsou konkrétní preventivní aktivity?“

Metodik prevence: „Spolupracujeme hlavně s městskou a státní policií, ti u nás pořádají preventivní programy. Pak využíváme Etické dílny.¹⁶ Využíváme i norské fondy pro financování projektových dnů zaměřených na správnou komunikaci. Snažíme se ale i přímo pomáhat rodinám, které jsou na tom špatně, zprostředkováváme jim pomoc od jiných organizací.“

¹⁶ Etické dílny jsou primární preventivní programy organizované organizací Hope4kids, z. s., pozn. autora

Autorka: „Jak probíhá nesespecifická prevence?“

Metodik prevence: „Bojujeme s nedostatkem prostoru i personálu, takže trávení volného času nemůžeme úplně korigovat. Pořádáme sportovní, hudební a čtenářský kroužek, takže tam se ten volný čas nějak kontroluje. Ve městě ale funguje nízkoprahové centrum, kde naši žáci často volný čas tráví. Oni jim poskytují třeba i doučování nebo i s jinými problémy například v rodině. To asi také do jisté míry záškoláctví ovlivňuje.“

Autorka: „Jak probíhá specifická prevence?“

Metodik prevence: „To je velmi individuální, měli jsme případ, kdy dítě nechodilo do školy kvůli práci své matky, pracovala na šílené směny. Zprostředkovali jsme jí pomoc, aby si našla jiné zaměstnání, pak se upravila i docházka dítěte. Vždycky se snažíme přijít na ten důvod, proč to dítě do školy nechodí a pak řešíme hlavně ten. Díky tomu se nám spousta případů povedlo vyřešit s dobrým koncem. Pak jsou ale záškoláci, kterým prostě nepomůže nic, ani to zakročení úřadů, a ti pak chodí za školu až do konce povinné docházky, nejdou ani na střední a od toho se odvíjí i jejich další život.“

Autorka: „Jaké jsou postupy pro řešení záškoláctví?“

Metodik prevence: „Vycházíme z metodiky MŠMT. Po třech dnech nepřítomnosti třídní kontaktuje rodiče a ptá se na důvod nepřítomnosti. Když je to záškoláctví nebo je těch zameškaných hodin hodně, i když jsou omluvené a je to podezřelé, sjednává si třídní učitel s rodičem schůzku. Pokud se to pak ještě opakuje, svoláváme výchovnou komisi, tam řešíme hlavně ty důvody, nabízíme řešení a většinou vyhotovíme i výchovný program. Když už v tomhle kroku vnímáme zanedbání ze strany rodičů nebo narušení výchovy, kontaktujeme OSPOD. Rodině nabízíme i spolupráci s neziskovkami, které jim mohou pomoci při řešení problémů. Při dalším opakování už kontaktujeme úřad, předáváme jim veškerou dokumentaci a vždy už kontaktujeme i OSPOD. Při dalším opakování se pak kontaktuje policie, pak už se to řeší v trestním řízení.“

Autorka: „Jak probíhá spolupráce s rodiči a žáky bez vstupu vnějších institucí?“

Metodik prevence: „No často se na výchovné komisi nastaví pravidla, která pak ale dodržuje jen škola. Rodič na další schůzky nedorazí, dítě dál nechodí do školy, nesnaží se to nijak řešit. Když ale naopak rodina funguje, k výchovné komisi se ani nedostaneme,

situace se vyřeší už na začátku. Takže je to hodně individuální, fakt hodně záleží na tom prostředí, ze kterého dítě pochází.“

Autorka: „Jak fungují tresty od přestupkových orgánů?“

Metodik prevence: „No, nefungují. Tedy většinou. Ty rodiny jsou na tom většinou finančně špatně. To znamená, že pokutu zaplatit nemůžou a nezaplatí, nic si z toho nedělají, jen se jim to přičte do exekuce. Podmínka někdy ty vzornější k nápravě dovede, ale často také ne. Soudy ochrannou nebo ústavní výchovu, když se jedná jenom o záškoláctví, nevyužívají. Ústavy jsou totiž přeplněné vážnějšími případy. Tresty odnětí svobody za záškoláctví pro rodiče padají ještě méně. Tohle vnímám jako kámen úrazu, řešení v rámci trestů ze zákona je prostě neúčinné, přitom ty děti pak pokud chodí dál za školu, tak se to s nimi veze až do konce školní docházky a můžou si tím zkazit celý život.“

Autorka: „Jak často se záškoláctví u dětí, které už si ho zkusily a nějakým způsobem vyřešily, opakuje? Vrací se k tomu například v dalším školním roce?“

Metodik prevence: „V některých konkrétních rodinách ho řešíme každý rok. Někdy i u několika sourozenců z té rodiny najednou. Zase je to ale případ od případu jiné, někdy se nám povede vyřešit ten klíčový problém, a pak už to dál nepokračuje alepší se těm žákům život na všech rovinách.“

Autorka: „Jak byste chtěli prevenci na škole rozvíjet do budoucna?“

Metodik prevence: „Jak říkám, nejslabší je ten vztah školy s rodiči, takže tohle bychom chtěli zlepšit, hlavně tu komunikaci. Pokud by se zlepšila, věřím, že by si rodiče utvořili vztah i k tomu vzdělání samotnému. Díky tomu by se mohly ty počty záškoláků snížit.“

Zde navrhuji, zda by nebylo cestou klást větší důraz, přátelsky samozřejmě, na účast rodičů na setkáních, hlavně začátkem roku. Vysvětlovat rodičům, že jejich účast na vzdělávacím procesu je důležitá. Dávat najevo, že rodiče škola vnímá jako partnery. Dále by se dalo organizovat různé formy setkání během roku – dny otevřených dveří, jarmarky, společenská setkání, rodiče by se mohli zapojit jako dobrovolníci při školních akcích atp.

Metodik prevence: „Ano, nad tím vším už teď přemýšlíme a v příštím školním roce bychom na tom chtěli pracovat a zařadit to do plánů. Vnímám ale také nedostatek motivace ke vzdělávání.“

Zde navrhuji, zda by nebylo možné klást při vzdělávání důraz spíše na rozvoj práce ve skupinách, výuku ozvláštnit, nevést hodiny pouze frontálně, ale zaměřovat se také na prosociální citění dětí. Motivovat děti v podstatě tím, že je výuka bude bavit a budou vnímat její smysl. Vnímat děti, které nemají dobrý prospěch jako cíl více než děti, které jsou úspěšné.

Metodik prevence: „Tento přístup už většina pedagogů praktikuje, výsledky to má, ale zase ne nějak výrazné.“

Dále se shodujeme na tom, že je potřeba motivaci ke vzdělávání se podporovat primárně v rodině dítěte formou správné komunikace, nejspíše by bylo nejlepší zorganizovat program pro rodiny znevýhodněných dětí, jehož hlavním cílem by bylo rozvíjet motivaci ke vzdělávání dětí.

6.2.2 Rozhovor s výchovným poradcem

Rozhovor s výchovnou poradkyní této školy se rovněž odehrál na půdě školy, trval přibližně hodinu a rovněž se nesl v přátelské atmosféře.

Úvodní otázky pro výchovnou poradkyni se týkaly délky praxe a toho, co práce výchovného poradce na této škole obnáší, zda je náročná. Výchovná poradkyně zde má 33 let praxe jako učitelka a 25 let praxe jako výchovná poradkyně čili je ve svém zaměstnání velmi zkušená. Práce výchovné poradkyně je dle jejích slov na této škole velmi náročná, ale má pro ni smysl a je v ní spokojena.

Autorka: „Jak často se na této škole rizikové chování vyskytuje a jaký je nejčastější druh?“

Výchovná poradkyně: „Rizikové chování řešíme téměř denně. Hlavně absenci, která je podezřele nesouvislá, kdy to dítě chybí pouze v pátek nebo v pondělí nebo když má být například odpoledka. S tím pak souvisí podezřelé omlouvání, to znamená údajná bolest hlavy, břicha a podobně. Často ale řešíme i návykové látky, teď jsou moderní elektronické cigarety a nikotinové sáčky. To může být nebezpečné, takže tomu věnujeme patřičnou pozornost. Setkáváme se ale i s brzkými sexuálními zkušenostmi, kriminalitou, takže prostě řešíme celou škálu druhů.“

Autorka: „Jak často se Vám podaří zachytit problém v začátku a naopak, jak často problém vygraduje?“

Výchovná poradkyně: „S metodikem prevence jsme si nastavili úspěšný systém, díky kterému se nám daří ty problémy zachycovat v začátku. Snažíme se hlavně zjišťovat příčiny a eliminovat je. Často je to ale velmi náročný proces, který nám komplikuje spolupráce s rodinami žáků. Daří se nám rozvinuté rizikové chování držet v nízkých číslech, jsou ale i případy, kdy se to dozvíme pozdě a už je ten problém velký. Loni se nám to stalo jednou, letos ani jednou.“

Autorka: „Jaké jsou nejčastější příčiny vzniku rizikového chování?“

Výchovná poradkyně: „Jako největší problém vnímám variabilitu národností, které se u nás setkávají. Tyto děti jsou pak ohroženy xenofobií nebo šikanou. Dalším problémem jsou určitě rodiny žáků. Žáci mají často mnoho sourozenců, rodiny bývají z nižší sociální vrstvy, kde mají rodiče velmi nízké nebo žádné vzdělání. Tam pak vznikají podněty ke krádežím, záškoláctví, závislostem a podobně. Máme i případy, kdy jsou rodiče samy závislí na drogách, nebydlí dobře, nepracují. To jsou podle mě vzorce chování, které se to dítě snaží napodobit a vede ho to k rizikovému chování.“

Autorka: „Jak často řešíte případy záškoláctví? Jaký je nejčastější druh?“

Výchovná poradkyně: „Nejvíce ten problém máme na druhém stupni. Tam děti někdy nasbírají neomluvené hodiny za pozdní příchody nebo když nepřinesou omluvenku. Častěji je to ale záškoláctví s vědomím rodičů, kdy právě, jak už jsem říkala, ty děti nechodí v pátek nebo v pondělí, když mají ten den určitý předmět nebo když si chtějí prodloužit víkend a rodič jim to omlouvá těmi pochybnými omluvenkami.“

Autorka: „Jaká je tedy nejčastější příčina záškoláctví?“

Výchovná poradkyně: „Nejčastěji je to asi tou rodinou, oni nemají k tomu vzdělávání žádný vztah, není to pro ně důležité, a tak v tom chození za školu dítě podporují. To dítě nemá žádnou motivaci od rodiny, k tomu, aby se dobře učilo. Berou si příklad z chování rodičů, které není společensky akceptovatelné.“

Autorka: „Jaké máte preventivní programy, které řeší prevenci záškoláctví?“

Výchovná poradkyně: „Programy realizujeme úměrně věku v jednotlivých ročnících. Prevenci záškoláctví zařazujeme do programů, které jsou o zdraví, osobním bezpečí nebo zdravém životním stylu. Speciálně pro záškoláctví program nemáme.“

Autorka: „Jak realizujete nspecifickou prevenci?“

Výchovná poradkyně: „Organizuje zájmové kroužky, soutěže i mimoškolní aktivity, na kterých se mohou podílet.“

Autorka: „Jak realizujete specifickou prevenci?“

Výchovná poradkyně: „Během roku u nás má přednášky policie, máme Etické dílny a pak se realizuje při předmětu Zdravý životní styl, který na rizikové chování zaměřujeme.“

Autorka: „Jaký je postup řešení záškoláctví na této škole?“

Výchovná poradkyně: „Postupujeme podle metodiky od MŠMT. Nejdřív třídní učitel nasbírá co nejvíce informací o případu komunikací s ostatními pedagogy, ale i s žáky a asistentem pedagoga. Pak hned kontaktuje rodiče a vyhodnotí situaci. Když má podezření na záškoláctví s vědomím rodičů, hned si s rodiči svolává schůzku buď telefonicky nebo písemně. Pokud problém pokračuje, svolá se výchovná komise, stanoví se individuální výchovný program a někdy se kontaktuje OSPOD. Při dalším pokračování kontaktujeme přestupkový orgán, poskytneme všechny záznamy o případu a spolupracujeme s OSPOD. Někdy přistupujeme i ke kázeňským postihům. Pokud záškoláctví pokračuje i tak, kontaktujeme policii ČR a zahajuje se trestní řízení. Vždy se ale snažíme se nejdříve domluvit s rodiči. Kvalita spolupráce je individuální. Někdy se to rodina opravdu snaží všemožně vyřešit, jindy ty dohody nedodrží vůbec a tehdy se škola musí obrátit na další instituce.“

Autorka: „Jaká je spolupráce s institucemi prevence vně školy?“

Výchovná poradkyně: „Spolupracujeme s různými zařízeními, nejčastěji však s OSPOD, což se nám také nejvíce osvědčuje. Dále s pedagogicko-psychologickou poradnou, speciálně pedagogickým centrem, střediskem výchovné péče, ale i s neziskovými organizacemi ve městě, které se rodinám snaží pomoci. Samozřejmě spolupracujeme i s policií.“

Autorka: „Jak častá je „recidiva“? Jak často se vyřešený případ opakuje?“

Výchovná poradkyně: „Případy se opakují hlavně tam, kde nefunguje rodič, tedy špatně se s ním spolupracuje, nemá zájem o školní docházku dítěte, nezáleží mu na vzdělání dítěte, o dítě se nestará a nekontroluje ho.“

Autorka: „Jak by se měla prevence záškoláctví na škole rozvíjet?“

Výchovná poradkyně: „Rozhodně by se měly zlepšit vztahy s rodinami i vztah rodičů ke vzdělávacímu systému. Dále si myslím, že bychom jako pedagogové měli lépe znát aktuální problémy mladých lidí a dokázat se do nich vžít, přínosné by mohlo být pravidelné vzdělávání pedagogů v tomto směru.“

Zde navrhuji, zda by škola sama za pomoci dalších institucí nemohla organizovat přednášky pro pedagogy ohledně těchto aktuálních problémů. Výchovná poradkyně: „Ano a v tomto směru bychom chtěli příslušné kroky začít podnikat co nejdříve.“ Dále navrhuji, podobně jako v rozhovoru s metodikem prevence, zda by nebylo řešením v otázce zlepšení vztahů s rodinami pořádat pravidelnější setkání rodičů na půdě školy. „V tomto ohledu se škola začne více snažit, ale jako hlavní problém vidím, že rodiče na tyto srazy nejspíše nebudou chtít docházet,“ uvádí výchovná poradkyně. Shodujeme se na tom, že je potřeba najít adekvátní způsoby k nalezení ke kladného vztahu rodiny ke vzdělávání. S nějakými konkrétními podklady by pak měli přijít instituce, které jsou ve školním systému postaveny výše než samotná škola.

6.2.3 Analýza rozhovorů

Rozhovory se pokusím analyzovat na základě shod a neshod v odpovědích obou respondentů, které se týkají hlavních výzkumných otázek uvedených v kapitole 6.1.

V otázce prevence záškoláctví uvádí výchovná poradkyně aktivity, které jsou zařazené do běžného vyučování v rámci k tomu určených předmětů: „... Prevenci záškoláctví zařazujeme do programů, které jsou o zdraví, osobním bezpečí nebo zdravém životním stylu. ...“ Metodik prevence pak zmiňuje spíše různé programy, které realizují s vnějšími pořadateli: „Spolupracujeme hlavně s městskou a státní policií, ti u nás pořádají preventivní programy. Pak využíváme Etické dílny. Využíváme i norské fondy pro financování projektových dnů zaměřených na správnou komunikaci. ...“ Oba také v různých částech rozhovorů zmiňují, že se snaží pomoci s řešením individuálních

problémů celým rodinám. U nespécifické prevence uvádějí oba volnočasové aktivity organizované školou, metodik prevence dále uvádí spolupráci s nízkoprahovým centrem, které ve městě funguje: „... Ve městě ale funguje nízkoprahové centrum, kde naši žáci často volný čas tráví. Oni jim poskytují třeba i doučování nebo i s jinými problémy například v rodině. To asi také do jisté míry záškoláctví ovlivňuje.“ Jako specifickou prevenci metodik prevence opět uvádí individuální přístup k jednotlivým případům, což se spíše řadí do indikované prevence, výchovná poradkyně zmiňuje programy realizované externími pořadateli.

Postup při řešení již probíhajícího záškoláctví popisují v podstatě totožně, postupují přesně podle metodiky MŠMT.

Příčiny záškoláctví (nebo obecně rizikového chování) uvádí velmi podobně, nejčastěji uvádí jako příčinu rodinné zázemí a socioekonomické poměry, které u žáků této školy nebývají dobré. Metodik prevence zmiňuje i konkrétní případy: „... Máme například případy, kdy žáci zůstávají doma, aby se starali o jiné členy domácnosti nebo doma s něčím pomáhali. Někdy dítě rodič nepošle do školy prostě proto, že se mu nechce. S tím klamáním rodičů je to tak, že jim to dítě tvrdí, že je nemocné a oni mu bez nějakého ověřování věří. Někdy dokonce přinesou i potvrzení od doktora, když to po nich chceme, ale ani z toho nevyplývá, že mají nějaké zásadní zdravotní potíže, které by jim bránily v chození do školy. S odmítáním je to zase tak, že to dítě ve škole velmi špatně prospívá a ta škola ho pak nebaví nebo se třeba špatně socializuje ve třídě. V hodně případech mají ty děti špatné hygienické návyky a ty ostatní děti ve třídě to vnímají a nechťejí se s nimi bavit. ...“ Oba také uvádí, že rodiny často při řešení záškoláctví nespolutracují se školou ani se státními orgány. Výchovná poradkyně pak v kontextu rizikového chování obecně zmiňuje ještě xenofobii vlivem různorodosti žáků.

V otázce opakování případů oba uvádí, že je to velmi individuální a často je opět na vině rodič, který je klíčem k tomu, aby případ došel ke zdárnému návratu dítěte do školy, výchovná poradkyně k tomu uvádí toto: „Případy se opakují hlavně tam, kde nefunguje rodič, tedy špatně se s ním spolutracuje, nemá zájem o školní docházku dítěte, nezáleží mu na vzdělání dítěte, o dítě se nestará a nekontroluje ho.“ Metodik prevence zmiňuje i pozitivní konce: „... Zase je to ale případ od případu jiné, někdy se nám povede vyřešit ten

klíčový problém, a pak už to dál nepokračuje alepší se těm žákům život na všech rovinách.“

Ohledně budoucího rozvoje prevence záškoláctví se oba shodují v tom, že je potřeba zlepšit komunikaci s rodinami, a hlavně zlepšit vztah těchto rodin ke vzdělání samotnému. Výchovná poradkyně dále uvádí i možnost vzdělávání pedagogů v aktuálním dění mezi mladistvými: „... Dále si myslím, že bychom jako pedagogové měli lépe znát aktuální problémy mladých lidí a dokázat se do nich vžít, přínosné by mohlo být pravidelné vzdělávání pedagogů v tomto směru.“

Co se týče spolupráce s institucemi vně školy, výchovná poradkyně uvádí pouze výčet těchto institucí, ale samotnou spolupráci s nimi nehodnotí. Metodik prevence pak uvádí, že tresty jsou často mírné a nepomáhají: „... Tohle vnímám jako kámen úrazu, řešení v rámci trestů ze zákona je prostě neúčinné, přitom ty děti pak pokud chodí dál za školu, tak se to s nimi veze až do konce školní docházky a můžou si tím zkazit celý život.“

Závěrem tedy můžeme říci, že se metodik prevence i výchovná poradkyně v odpovědích na výzkumné otázky vesměs shodují, metodik prevence je mnohdy pouze více konkrétní ve svých odpovědích.

6.2.4 Metoda dotazníkového šetření

Respondenty dotazníkového šetření na této škole budou třídní učitelé, kterých je zde celkem 16. Odpovědi jsem dostala pouze 5, jsou ale velmi obsáhlé a dá se jejich prostřednictvím získat pohled na problematiku z perspektivy třídního učitele.

Uzavřené otázky budu interpretovat v následující tabulce:¹⁷

	R1	R2	R3	R4	R5
1. Jsem třídním učitelem na:	Druhém stupni	Druhém stupni	Prvním stupni	Prvním stupni	Druhém stupni
2. Jaká je četnost záškoláctví u vás ve třídě?	1-3 žáci ročně	3-5 žáků ročně	1-3 žáci ročně	1-3 žáci ročně	3-5 žáků ročně
3. S jakou formou záškoláctví se nejčastěji setkáváte?	z. s vědomím rodičů	z. s vědomím rodičů, s klamáním rodičů, odmítání školy	z. s vědomím rodičů	z. s vědomím rodičů	z. s vědomím rodičů, s klamáním rodičů
6. Jak obecně hodnotíte komunikaci s rodiči?	Dobře	Dobře	Dobře	Dobře	Ne moc dobře
7. Jsou rodiče v omlouvání absence důslední?	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne
10. Jak hodnotíte spolupráci s OSPOD ohledně záškoláctví?	Dobře	Dobře	Ne moc dobře	Dobře	Ne moc dobře
11. Jsou postihy za záškoláctví pro rodiče účinné?	Ano	Ano	Ne	Ano	Ne

¹⁷ R1-R5= respondent 1-5

12. Přijde Vám práce romských asistentů prevence kriminality okolo školy účinná ve smyslu prevence záškoláctví?	Ne	Vůbec nevím, že asistenti prevence kriminality kolem školy fungují	Ne	Ano	Ne
14. Pokud už se záškoláctví u žáka rozvinulo, daří se pak předcházet jeho pokračování?	Spíše ano	Spíše ano	Spíše ano	Spíše ne	Spíše ne

Otázka číslo čtyři byla otevřená a týkala se příčin záškoláctví na této škole. Nejčastěji se zde objevuje jako příčina nechuť chodit do školy, dále nedůslednost zákonných zástupců, kteří mají problém s doprovázením dětí do školy, dalším důvodem je nemoc sourozenců. Jeden respondent uvádí, že problém zde je hlavně rodinné zázemí, kdy rodiče nebudují u dětí vztah ke vzdělání, uvádí také že děti jsou zde vychovávány „ulicí“. Dále uvádí, že příčinou můžou být i pracovní podmínky rodičů, kdy rodiče nejsou schopni kontrolovat ranní odchod do školy, protože jsou v práci.

Pátá otázka byla rovněž otevřená a týkala se konkrétní prevence záškoláctví na této škole, většina učitelů neuvádí preventivní opatření, ale spíše způsoby řešení, kde se nejčastěji snaží o domluvu a komunikaci se zákonným zástupcem, následně osobními schůzkami se zákonným zástupcem, ale i prostřednictvím výchovných komisí. Jeden respondent mimo již uvedená opatření také uvádí, že se snaží v rámci prevence hlavně o komunikaci s dětmi, o vstřícný přístup a ukazování příkladů.

Osmou otázkou jsem se ptala, jaká je komunikace s rodiči ohledně již probíhajícího záškoláctví, ve smyslu, zda se zákonný zástupce staví spíše na stranu školy a záškoláctví odmítá, snaží se ho eliminovat, nebo zda zákonný zástupce se záškoláctvím souhlasí a se školou spíše nespolupracuje. Respondenti se shodují na tom, že je to individuální – někteří rodiče se staví striktně na stranu školy, dokonce dítěti absenci neomluví, aby si uvědomilo

svou chybu, jiní ale záškoláctví obhajují a samy jsou jeho příčinou – dle tří odpovědí jsou rodiče pohodlní, dítě do školy samy neposílají kvůli osobním důvodům. Často se také na oko stavějí na stranu školy, i když jsou právě oni důvodem pro záškoláctví svých dětí.

Devátá otázka byla rovněž otevřená a cílem bylo zjistit s jakými externími institucemi učitelé při řešení záškoláctví spolupracují. Dva respondenti uvádí pouze OSPOD, další pouze úřad městského obvodu, třetí uvádí mimo OSPOD i neziskové organizace a v krajních případech policii ČR i státní zastupitelství.

Otázka třináctá se respondentů dotazovala, jaká je účinnost tvorby individuálních výchovných programů pro řešení záškoláctví. Dva respondenti uvádí, že toto neumí posoudit, tři uvádí, že je to velmi individuální a záleží také na přístupu zákonného zástupce.

Patnáctá otázka je otevřená a dotazuje se třídních učitelů, zda by na škole uvítali další preventivní opatření, pokud ano, jaká by to měla být. Dva respondenti se shodují, že by se měl vyvíjet větší tlak k důslednosti na rodiče. Jeden respondent uvádí, že pokud by stávající opatření fungovala, nemusela by se vymýšlet další. Další respondent odpovídá, že ano, ale neví jaká. Poslední by pak hlasoval pro celkovou změnu v systému omlouvání, pro povinnost dětí docházet k lékaři po dvoudenní absenci, kdy by lékař pak zaslal omluvenku přímo škole v on-line prostředí.

Poslední otázka směřovala k nízkoprahovým zařízením, zda třídní učitelé vnímají, že toto trávení volného času má vliv na prevenci záškoláctví. Tato otázka byla otevřená. Jeden respondent uvádí že ano, protože zde může cítit větší bezpečí a komfort než doma. Další respondent uvádí, že organizované trávení volného času je dobré, ale nezdá se, že dítě není ve škole, ale odpoledne je viděno v nízkoprahovém zařízení. Zbylí tři učitelé uvádějí, že kladný vliv tohoto trávení volného času nevnímají.

Ze šetření tedy vyplývá, že třídní učitelé se ve svých odpovědích většinou shodují s metodikem prevence a výchovnou poradkyní, vnímají hlavní problém v zázemí žáků, dále by se podle nich vyplatilo cílit prevenci na rodinné prostředí a komunikaci s rodinami. Bylo by také potřeba vyvíjet větší tlak na dodržování pravidel, ať už pravidel pro omlouvání absence nebo při postupech řešení záškoláctví.

6.2.5 Případová studie

Podklady k případové studii mi poskytl školní metodik prevence, který je zároveň zástupcem ředitele na již zmiňované škole. Metodik prevence mi poskytl údaje o rodinné anamnéze dítěte, osobnosti dítěte a informace z pohledu školy.

Uvedení do problematiky

Případová studie se týká romského chlapce Roberta, který je žákem 7. třídy této základní školy. Je mu 15 let, díky špatnému prospěchu dvakrát propadl. Má problémy se školní docházkou, školním prospěchem i socializací v kolektivu vrstevníků. Matka žije sama a péče o Roberta i jeho sourozence je značně nedůsledná.

Rodinná anamnéza

Robert žije pouze s matkou, otce škola nezná, nejspíš v rodině nefiguruje již delší dobu. Společně s matkou a třemi sourozenci žije Robert na ubytovně, kde nemá soukromí ani kvalitní podmínky pro svůj rozvoj. Matka nepracuje, má pouze dokončenou povinnou školní docházkou. O vzdělání svých dětí nejeví zájem, nechce se školou spolupracovat, v záškoláctví Roberta podporuje. Svě děti značně zanedbává, nemají správné hygienické návyky. V podobné situaci jako Robert jsou tedy i jeho sourozenci, kteří rovněž dochází či docházeli na stejnou základní školu.

Osobní anamnéza

Robert je velmi tiché dítě, kromě záškoláctví a špatného prospěchu se u něj jiné formy rizikového chování neprojevují. O jeho vztahu k matce i sourozencům víme jen málo, ale matka Robertovu absenci schvaluje a podporuje. Robert se ve škole špatně socializuje, nemá skoro žádné kamarády, jako důvody pro tento jev škola uvádí, že Robert jednak neprojevuje žádnou snahu o začlenění do kolektivu, dále pak jako jeden z faktorů škola vnímá jeho špatné hygienické návyky, Robert často zapáchá a chodí v roztrhaném, špinavém oblečení.

Problémy se školním prospěchem a absencí má Robert již od prvního stupně základní školy, výrazněji se tyto problémy však začali projevovat až na druhém stupni, kde se neustále opakují. Robert jako důvod pro svou neúčast uvádí všemožné zdravotní potíže, které mu matka potvrzuje, dokonce je má někdy i potvrzeny od lékaře. Robert dále uvádí,

že se do školy chodit bojí. Jedná se tedy o kombinaci záškoláctví s vědomím (nebo klamáním?) rodičů a odmítání školy. Do školy dochází jednou za tři týdny na dva dny.

Šetření školy

Škola se při řešení tohoto případu několikrát snažila nastavit vstřícné podmínky, snažila se případ řešit se zákonným zástupcem a neměla v úmyslu dítěti situaci nějak zhoršovat vzhledem k tomu, že jiné výchovné problémy nemá. Opakovaně proběhly schůzky výchovné komise, na které matka ve většině případů nepřišla. Když přišla, byla na školu naštvaná, nesnažila se spolupracovat ani situaci řešit. Tvrdila, že dítě je opravdu nemocné a po čase začala nosit i potvrzení od lékaře, nicméně absence byla stále velmi častá. Metodik prevence uvádí, že lékaři většinou na žádost rodičů dítě vyšetří a potvrzení vydají, i když dítě nemá zdravotní problémy, které by mu bránily ve školní docházce, protože mají povinnost dítě ošetřit vždy a k ošetření vydat i zprávu.

Škola poté přistoupila i k řešení prostřednictvím pracovníka OSPOD a přestupkové komise městského úřadu, která ale situaci řeší pouze opakovanými výstrahami. Metodik prevence uvádí, že v těchto případech by si od přestupkového orgánu představoval ráznější metody řešení, protože z dosud vykonaných opatření si matka nic nedělá. Podnět je nyní znovu v řešení OSPOD a metodik prevence doufá, že se situace konečně nějak vyřeší, lhůty jsou ale dlouhé vzhledem k tomu, že OSPOD i městský úřad řeší mnoho případů a Robert je nyní na konci své povinné školní docházky, na střední školu se nehlásí, a tak nejspíš skončí s nedokončeným základním vzděláním.

Škola vzhledem k Robertovým obavám ze školy doporučila matce spolupráci s pedagogicko-psychologickým centrem nebo návštěvu psychologa, což by Robertovi mohlo pomoci v překonání strachu, matka však s těmito postupy nesouhlasí.

Doporučení

V rámci prevence tohoto jevu jsem se metodika prevence ptala, zda by nebylo od věci více cílit na spolupráci se žákem, například organizovat pravidelné schůzky s výchovným poradcem v době, kdy je žák ve škole. Výchovný poradce by s dítětem hlouběji probral jeho strachy, jeho vyhlídky do budoucna, třídní klima a podobně. Metodik prevence uvádí, že tuto metodu už zkoušeli, jsou k Robertovi velmi vstřícní, když ve škole je, nicméně

Robert s výchovnou poradkyní nechce spolupracovat, nejeví zájem o napravení situace, chybí mu hlavně motivace z domova, matka ho v jeho jednání naopak podporuje. Řešení by metodik prevence viděl ve větší důslednosti od státu vůči rodičům. Záškoláctví není prioritou řešení přestupkových orgánů, policie ani soudů, vnímají to spíše jako menší problém vzhledem k ostatním druhům rizikového chování.

Tento případ dle metodika prevence nemá řešení, chlapec brzy dokončí školní docházku, dál studovat nebude, nejspíše nenajde ani vhodné zaměstnání a přizpůsobí se životu po vzoru matky. Shodli jsme se na tom, že by tedy bylo obecně vhodné přijít na řešení, které by zájem o vzdělání do budoucna vzbudilo zejména ve znevýhodněných rodinách jako je ta Robertova.

6.2.6 Analýza minimálního preventivního programu

Minimální preventivní program této školy není veřejně přístupný, nachází se ale k nahlédnutí ve sborovně školy, kde mi ho metodik prevence představil. Minimální preventivní program budu analyzovat dle Manuálu pro tvorbu preventivního programu školy dostupného z webových stránek Pražského centra primární prevence, který vychází z Metodického doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže vydávaného MŠMT.¹⁸

Na začátku škola neuvádí patřičné informace o škole, což by dle manuálu mělo být úvodní informací uvedenou v minimálním preventivním programu zpracovanou v příslušné tabulce formuláře, který k tvorbě minimálního preventivního programu poskytuje MŠMT. Informace o škole jsou ale velmi snadno dohledatelné na webových stránkách školy. V jednom z úvodních odstavců je ale v tomto programu popsáno umístění školy a skladba a počet jejích žáků. Nicméně zde nejsou uvedeny kontakty na metodiky prevence či výchovného poradce ani popis jejich vzdělání, což je dle manuálu důležité, ale tyto informace jsou rovněž velmi snadno dohledatelné.

Následně zde chybí velmi důležitá část minimálního preventivního programu, která by se měla týkat analýzy výchozí situace školy, tedy zmapování zdrojů školy, monitoring a samotná analýza situace, kterou se doporučuje vytvořit pomocí SWOT analýzy, která je dle

¹⁸ Preventivní program školy - Manuál pro tvorbu Preventivního programu školy. Online. Pražské centrum primární prevence. Dostupné z: <http://www.prevence-praha.cz/index.php/mpp.html>. [cit. 2024-06-23].

mého názoru velmi dobrým způsobem pro monitoring situace. V této části programu by se měly nacházet informace o výskytu rizikového chování v posledním roce, jeho prevenci, řešení i důsledcích. Tyto informace jsou pak zdrojem pro tvorbu přesných opatření, považuji tedy za nešťastné, že v tomto dokumentu chybí.

Další část minimálního preventivního programu by měla obsahovat jasně stanovené cíle prevence. Manuál doporučuje použít metodu SMART (specifické, měřitelné, akceptovatelné, realistické, termínované – časově ohraničené). Tuto část v dokument registruji. Popisuje, že cílem je podat žákům podrobné informace o všech druzích rizikového chování a jejich rizicích, informovat je o jejich právech a povinnostech, učit je o lidských právech i vzájemné úctě a respektu. V rámci agresivního jednání škola cílí na to, aby si žáci uměli nastavit vlastní hranice a také věděli na koho se mohou při řešení těchto situací obrátit, což vnímám jako velmi pozitivní přístup. Dalším cílem by měla být podpora adaptivního chování a podpora při snaze řešit své problémy samostatně, škola klade důraz na pozorování všech změn chování u jednotlivců i kolektivu. Tyto cíle vnímám jako jasně nastavené v rámci výskytu rizikového chování na škole.

Následuje tabulka, kde se popisuje přesný čas věnovaný preventivním programům zaměřeným na jednotlivé formy rizikového chování. Pro záškoláctví škola vyhrazuje jednu hodinu prevence v první a druhé třídě a další hodinu prevence v páté a šesté třídě, což považuji za velmi málo. O dost vyšší počet hodin strávený prevencí je zde ale věnován šikaně a prevenci závislostí.

Následuje výčet předmětů, ve kterých se témata prevence na škole rozebírají. Dále je zde již popis jednotlivých aktivit specifické prevence úměrně věku žáků tak, jak to doporučuje manuál pro tvorbu tohoto programu. Aktivity jsou rozepsány podrobně a pečlivě, zahrnují i programy pořádané externími činiteli, specifickou prevenci záškoláctví by se zde dal považovat hlavně důraz kladený na seznámení žáků s pravidly školy – školním řádem, třídními pravidly. Za prevenci záškoláctví by se ale dala také považovat prevence cílená na rodinu, vztahy, třídní klima, ale i například prevence diskriminace či prevence závislostí. Záškoláctví je totiž většinou důsledkem těchto problémů, nebývá jejich příčinou.

Jako nespécifickou prevencí pak škola v minimálním preventivním programu uvádí organizaci zájmových kroužků, mimoškolních aktivit a soutěží. V prevenci všeobecné pak

dle programu využívají všemožných nabídek externích organizací, které pořádají workshopy, výlety, besedy, semináře, ale i výjezdy pro pedagogy i žáky. V selektivní prevenci je v programu zdůrazněna zejména spolupráce se školskými poradenskými centry. Indikovanou prevenci zde blíže nespecifikují.

Poslední část, která je dle manuálu pro tvorbu tohoto programu velmi důležitá, je evaluace. Ta se mi zde zdá nedostatečná, neuvádí zhodnocení minulých let, efektivitu programů a z toho i předpoklady pro pokračování, neudává konkrétní množství realizovaných aktivit ani nezhodnocuje spolupráci mezi všemi cílovými skupinami (rodiče, pedagogové, žáci).

Z analýzy preventivního programu je tedy zřejmé, že škola má velmi dobré úmysly v rámci prevence rizikového chování na této škole, ale chaoticky je formuluje. Chybí popis stávající situace, aktivity zaměřené přímo na prevenci záškoláctví, chybí zde údaje o tom, jak se škole daří plnit stanovené cíle, ale například i aktivity cílené na spolupráci s rodinami žáků a jejich zapojení do prevence. Doporučila bych tedy škole prevenci více systematizovat a zaměřit se na všechny činitele zodpovědné za chod vzdělávacího procesu.

6.3 Analýza získaných dat

Praktická část této práce byla zaměřená na případovou studii záškoláctví na konkrétní základní škole. Šetření probíhalo metodou rozhovorů, dotazníku, případové studie i analýzy dokumentů. Při šetření jsem spolupracovala zejména se školním metodikem prevence, který je na škole zároveň i zástupcem ředitele, dále s výchovnou poradkyní a třídními učiteli.

Analýzu získaných dat můžeme interpretovat pomocí odpovědí na výzkumné otázky:

- Jak probíhá prevence záškoláctví na této škole?

Prevence zde cílí hlavně na vztahy a komunikaci se zákonnými zástupci, vztahy v kolektivu, třídní klima, ale i na prevenci jiných druhů rizikového chování. Ze šetření totiž vyplývá, že záškoláctví bývá spíše důsledkem jiných vlivů, které na žáka působí, mnež jejich příčinou.

- Jak probíhá řešení probíhajícího záškoláctví?

Na této škole probíhá řešení záškoláctví naprosto v souladu s Metodickým doporučením MŠMT k prevenci a postihu záškoláctví a omlouvání žáků z vyučování (č. j. MSMT-780/2024-1). Škola volí přátelskou a komplexní strategii.

- Jaké jsou nejčastější příčiny záškoláctví?

Za nejčastější příčinu můžeme považovat rodinné zázemí, na této škole jsou velmi častě případy záškoláctví u žáků ze znevýhodněných rodin, které ve vzdělávací systém nemají důvěru a nejeví o vzdělání zájem, jsou ve výchovně nedůslední a své děti málo kontrolují. S tím se pojí vliv příslušnosti k etnické skupině. Další příčinou může být časné setkání s návykovými látkami, časný sexuální život, školní neúspěch apod.

- Jaké jsou výsledky řešení, opakují se případy?

Toto je velmi individuální, existují případy, kde v případě, že zákonný zástupce spolupracuje, se případ vyřeší snadno. Při nespolupráci se případy často opakují až dokud dítě nedokončí povinnou školní docházku.

- Jaké jsou možnosti řešení do budoucna?

Se všemi, kteří na této případové studii spolupracovali, jsme se shodli, že nejlepším řešením do budoucna by bylo výrazně zlepšit komunikaci školy se zákonnými zástupci, dále se pokusit zlepšovat a měnit pohled rodičů romských dětí na vzdělávání jako takové, prosazovat jeho důležitost pro budoucí život, probudit v rodičích motivaci ke vzdělávání svých dětí, a to všemi dostupnými metodami, které český školní systém nabízí. Dále by mohla být přínosná změna přístupu k výuce, využívání rozličných způsobů vyučování, udělat pro žáky vyučování zajímavější a zároveň cílit pozornost na ty žáky, kteří mají problém se školním prospěchem a tím zvyšovat jejich sebehodnocení. Důležitým aspektem je také pohled pedagogů na problémy dnešních dětí, pedagogové by měli věnovat více pozornosti psychické pohodě žáků.

- Jak probíhá spolupráce při řešení záškoláctví s činiteli vně školy?

Dle výsledků šetření se zdá jako nejúčinnější spolupráce s OSPOD, školskými poradenskými zařízeními i neziskovými organizacemi. Naopak nejhůře se spolupracuje s přestupkovými orgány, které často volí nízké a neúčinné tresty pro zákonné zástupce.

Ze šetření tedy vyplývá, že je potřeba zlepšit přístup romských rodin a sociálně znevýhodněných rodin ke vzdělávání, zlepšovat prospěch těchto žáků a cílit i na prevenci jiných druhů rizikového chování pro zlepšení situace záškoláctví na této škole, dále by se mělo lépe využívat postihů pro zákonné zástupce. Záškoláctví by se mělo z pohledu českého školství začít vnímat jako větší problém, protože na něm rovněž jako u jiných druhů rizikového chování závisí budoucí život žáků.

Závěr

Tato práce byla zaměřena v první části na teoretické poznatky o záškoláctví, ve druhé pak na záškoláctví na konkrétní základní škole. Z mého pohledu je záškoláctví velice závažným druhem rizikového chování, které může do jisté míry ovlivňovat celý další život dítěte. Je proto tedy dle mého názoru důležité mu v prevenci věnovat patřičnou pozornost.

V této bakalářské práci jsme se zabývali kvalitativní studií záškoláctví na konkrétní základní škole. Cílem bylo analyzovat záškoláctví na konkrétní základní škole v rámci případové studie a zjistit, jak se zde s tímto problémem pracuje a zda je tato práce efektivní.

Snažila jsem se dát do souvislosti informace zjištěné během studia odborné literatury k teoretické části a konkrétní kroky podnikané šetřenou školou. Z tohoto srovnání pro mě vyplývá, že i když škola podniká kroky v souladu s metodickým doporučením, zákony i na základě teoretických poznatků z vlastní praxe, je řešení záškoláctví obtížné. Za více než přínosnou bych považovala metodiku, která by se týkala přímo řešení problémů se žáky ze znevýhodněných rodin, cílenou zejména na podporu kladného vztahu těchto rodin ke vzdělávání.

Z šetření vplynuly odpovědi na výzkumné otázky, které se shodují s teoretickou částí práce, tedy že při řešení záškoláctví se musí k řešení přistupovat rychle a musí se řešit hlavně jeho příčiny, pomoc, kterou škola žákovi poskytuje, by měla být konkrétní a realizovaná v co nejvíce přátelském duchu. Postupy přestupkových orgánů jsou dle šetření málo důsledné a neefektivní.

Tato bakalářská práce může dále sloužit k poskytnutí informací o záškoláctví a jeho příčinách a důsledcích na školách, kde je velmi variabilní skladba žáků, kteří pocházejí z různých prostředí a jsou příslušníky etnických skupin. Ze šetření totiž mimo jiné vplynulo, že kulturní rozdíly a rozdíly v životním stylu mají na dodržování pravidel systému vytvořeného většinovou společností velký vliv a je potřeba tyto rozdíly vnímat, pracovat s nimi a vymyslet způsoby, jak zlepšit vztah ke vzdělávání u znevýhodněných rodin.

Tato práce má v neposlední řadě význam i pro mé vlastní chápání záškoláctví v mé budoucí praxi, kde bych ráda kladla důraz právě na již zmíněný vztah rodičů dětí ze znevýhodněných rodin ke vzdělání, ale i na pozitivní přístup k řešení těchto problémů, záškoláctví totiž není příčinou problému, mnohem častěji je to důsledek.

Seznam použitých informačních zdrojů

BENDL, Stanislav; HANUŠOVÁ, Jaroslava a LINKOVÁ, Marie. Žák s problémovým chováním: cesta institucionální pomoci. Praha: Stanislav Juhaňák - Triton, 2016. ISBN 978-80-7387-703-3.

CIKLOVÁ, Kateřina. Rizikové chování ve škole s vazbou na legislativní úpravu: rádce školního metodika prevence. 2. vydání. [Ostrava]: EconomPress, 2016. ISBN 978-80-905065-9-6.

ELLIOTT, Julian a PLACE, Maurice. Dítě v nesnázích: prevence, příčiny, terapie. Psyché (Grada). Praha: Grada, 2002. ISBN 80-247-0182-0.

HÁJEK, Bedřich; HOFBAUER, Břetislav a PÁVKOVÁ, Jiřina. Pedagogické ovlivňování volného času: trendy pedagogiky volného času. Vyd. 2., aktualiz. [i.e. 3. vyd.]. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-262-0030-7.

HENDL, Jan. Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9.

KABÍČEK, Pavel; CSÉMY, Ladislav a HAMANOVÁ, Jana. Rizikové chování v dospívání a jeho vztah ke zdraví. Praha: Triton, 2014. ISBN 978-80-7387-793-4

KYRIACOU, Chris. Řešení výchovných problémů ve škole. Pedagogická praxe (Portál). Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7178-945-3.

MATOUŠEK, Oldřich a MATOUŠKOVÁ, Andrea. Mládež a delikvence: možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže. Vyd. 3., aktualiz. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-825-8.

MERTIN, Václav a KREJČOVÁ, Lenka. Problémy s chováním ve škole - jak na ně: individuální výchovný plán. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2013. ISBN 978-80-7478-026-4.

MIOVSKÝ, Michal; SKÁCELOVÁ, Lenka; ZAPLETALOVÁ, Jana; NOVÁK, Petr; BARTÁK, Miroslav et al. Prevence rizikového chování ve školství. Druhé, přepracované a doplněné vydání. Praha: Klinika adiktologie 1. LF UK v Praze a VFN v Praze, 2015. ISBN 978-80-7422-392-1.

PRŮCHA, Jan, Jiří MAREŠ a Eliška WALTEROVÁ. Pedagogický slovník. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-772-8. Dostupné také z:

<https://www.digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:80494ff0-0f52-11e3-a616-5ef3fc9bb22f>

ŠVAŘÍČEK, Roman a ŠEĐOVÁ, Klára. Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.

VÁGNEROVÁ, Marie; KLÍMA, Petr; ŠTURMA, Jaroslav. Patopsychologie dítěte pro speciální pedagogu: Určeno pro posl. fak. pedagog. v Praze, Olomouci a v Bratislavě. 2., přeprac. vyd. (v SPN 1. vyd.). Praha: SPN, 1988

Internetové zdroje

Preventivní program školy - Manuál pro tvorbu Preventivního programu školy. Online. Pražské centrum primární prevence. Dostupné z: <http://www.prevence-praha.cz/index.php/mpp.html>. [cit. 2024-06-23].

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. Online. Praha, 2023. Dostupné z: <http://rvp.cz/informace/wp-content/uploads/2009/09/RVP-7241M01.pdf>. [cit. 2024-06-30].

Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování, (dokument MŠMT č.j.: 21291/2010-28). Online. In: MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY. Dostupné z: <https://msmt.gov.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicke-dokumenty-doporuceni-a-pokyny>. [cit. 2024-07-08].

Metodické doporučení MŠMT k prevenci a postihu záškoláctví a omlouvání žáků z vyučování, (dokument MŠMT č. j.: MSMT-780/2024-1). Online. In: MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY. 2024. Dostupné z: <https://msmt.gov.cz/file/62011/>. [cit. 2024-07-08].

STRATEGIE A KONCEPCE MŠMT: Národní strategie primární prevence rizikového chování dětí a mládeže na období 2019 – 2027. Online. In: MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY. 2019. Dostupné z: <https://msmt.gov.cz/vzdelavani/socialni-programy/strategie-a-koncepce-ap-msmt>. [cit. 2024-07-08].

Legislativní zdroje

Zákon č. 561/2004 Sb.: *Zákon o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon)*. Online. In: ZÁKONY PRO LIDI. 2004. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-561>. [cit. 2024-07-08].

Zákon č. 363/2021 Sb.: *Zákon, kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony*. Online. In: ZÁKONY PRO LIDI. 2021. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2021-363>. [cit. 2024-07-08].

Zákon č. 109/2002 Sb.: *Zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů*. Online. In: ZÁKONY PRO LIDI. 2002. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2002-109>. [cit. 2024-07-08].

Vyhláška č. 72/2005 Sb.: *Vyhláška o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních*. Online. In: ZÁKONY PRO LIDI. 2005. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2005-72>. [cit. 2024-07-08].

Vyhláška č. 263/2007 Sb.: *Vyhláška, kterou se stanoví pracovní řád pro zaměstnance škol a školských zařízení zřízených Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy, krajem, obcí nebo dobrovolným svazkem obcí*. Online. In: ZÁKONY PRO LIDI. 2007. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2007-263>. [cit. 2024-07-08].

Vyhláška č. 48/2005 Sb.: *Vyhláška o základním vzdělávání a některých náležitostech plnění povinné školní docházky*. Online. In: ZÁKONY PRO LIDI. 2005. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2005-48>. [cit. 2024-07-08].